

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

14de jaargang nr. 1

15 Januari 1985

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris
Voorzitter : G. Hebbelynck
Onder-Voorzitter : H. Collumbien
Secretaris : R. Van Geluwe, Maïsstraat 235, 9000 Gent
Penningmeester : A. Verbeke
Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maïsstraat 235, 9000 Gent
Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amandsberg — Gent
Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.
Lidgeld : 250 fr. per jaar. Buitenland : 350 fr. per jaar. Steunende leden :
500 fr. per jaar. Beschermleden : 1000 fr. per jaar.

INHOUD

Over Kunstaffiches voor de Wereldtentoonstelling te Gent in 1913	2
Inventaire archéologique : De Sint-Janskapel	18
Jean-Baptiste-Louis Maes-Canini, een talentvolle doch miskende Gentse kunstschilder	22
De Van Eyck's te Gent : Leerlingen en Medewerkers (2de Deel)	26
Even memoreren : 250 jaar geleden stierf Franciscus Rooman	45
Onze Gentse keukenrubriek	49
De Roep van de Straete (In 1752)	52
Vraag en Antwoord	55
Lezers schrijven ons	57

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum
voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis
nr. 46, Sint-Amandsberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op
feestdagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecaresse : Mevr. A.
Eggermont.

Beheer : G. Hebbelynck, Voorhoutkaai 40, 9000 Gent.

Verantwoordelijke uitgever : Hugo Collumbien, Lijnmolenstraat 149,
9110 Sint-Amandsberg-Gent.

OVER KUNSTAFFICHES VOOR DE WERELDTEN- TOONSTELLING TE GENT IN 1913

Aanplakbiljetten bestaan ofwel uitsluitend uit tekst of zijn tevens geïllustreerd. In het laatste geval is de aanpassing van de tekst qua inhoud en vorm heel belangrijk.

Vanaf het laatste kwart van de 19de eeuw groeide zowat in geheel West-Europa de interesse voor het geïllustreerde, gelithografeerde, veelkleurige aanplakbiljet als medium van informatie.

Met Jules Chéret kwam omstreeks 1870 reeds de doorbraak in Frankrijk. Later volgden artiesten als Toulouse-Lautrec, Mucha, Steinlen en vele anderen. In de overige landen, o.m. bij ons, gingen verschillende kunstenaars zich aan de kleurensteendruk interesseren en meteen aan het ontwerpen van artistieke affiches. In ons land hield dat o.m. verband met de enorme economische expansie waardoor België, nà Engeland, tussen 1895 en 1914 de tweede industriële wereldmacht was geworden. Het was een tijdperk van euforie ten aanzien van de toekomst, de hoogste bloei van de bourgeoisie, de zogenaamde "Belle Epoque" waarachter 1914 bruusk een punt ging zetten.

De belangrijkste posterontwerperscentra waren Brussel en Luik en namen als Privat Livemont, Adolphe Crespin, Armand Rassenfosse waren tot in het buitenland beroemd.

Alhoewel de Vlaamse afficheproductie er een was van lokale aard en door plaatselijke drukkers verspreid, kunnen we toch op artiesten bogen als Jules de Praetere, Constant Montald, Gustaaf Van de Woestijne, Theo van Rijsselberghe en anderen die, althans tussen 1895 en 1905, belangrijke ontwerpen op hun actief zetten, die een plaats kregen op tentoonstellingen naast hun andere plastische composities.

Affiches zijn broze voorwerpen en hun "levensduur" is doorgaans heel kort. Het is dan ook begrijpelijk dat veel kostbaar postermateriaal in de loop der jaren verloren ging.

Sommige verzamelaars hebben dat blijkbaar voorzien en legden, vanaf het einde van de 19de eeuw belangrijke collecties van tekst- en figuratieve affiches aan, die ze later aan musea, bibliotheken of archieven hebben nagelaten.

Tot voor enige jaren werd aan deze documenten weinig aandacht besteed zodat ze doorgaans ongeklasseerd, dus onoverzichtelijk in pakken of rollen op zolder of in kelders bij mekaar werden gelegd. Daardoor gingen alweer ontelbare exemplaren verloren.

Tekst- en figuratieve aanplakbiljetten zijn echter produkten van hun tijd en dus belangrijk voor historici en vorsers, voor volks- en heemkundigen.

Afb. 1

Manifestaties inzake kunst en cultuur, religie, onderwijs, politiek, commerciële publiciteit, ontspanning, sport en gymnastiek, filantropie enz. zijn daarop af te lezen en deze posters geven daarenboven een duidelijke kijk op de mentaliteit en de psychologie van een bepaalde periode.

Tot voór de Eerste Wereldoorlog werden commerciële en culturele affiches bijna uitsluitend voor de begoede burgerij uit de belangrijke steden geproduceerd. Zij immers kocht de dure consumptiegoederen waarvoor reclame werd gemaakt, zij alleen had de tijd tot ontspanning, het geld om aan sport te doen. In de dorpen stelde men het meestal met de jaarlijkse kermisaanplakbrieven en deze ter gelegenheid van bepaalde religieuze evenementen. Het is daarom wel nuttig eens een heel belangrijke gebeurtenis in een stad als Gent in die periode, door middel van de kunstafliche te belichten. Onze keus lag voor de hand : de enige Wereldtentoonstelling die men aldaar heeft opgebouwd en beleefd, nl. deze van 1913, één jaar voor de grote catastrofe.

De Wereldtentoonstelling van 1913 te Gent werd lang tevoren voorbereid en daarover is reeds heel wat geschreven.

Aangezien de handel maar ook de culturele wereld sinds jaren voordeel zag in de publiciteit werd ook daarvan, beslist grootschalig voor die tijd, op allerlei manieren gebruik gemaakt en dus niet enkel in binnen-en buitenlandse pers (o.m. in de kranten, uitgegeven op de pakketboten!). Vanaf 1911 werden gekleurde prentbriefkaarten met de nodige inlichtingen in vier talen over West-Europa en tot vèr daarbuiten verspreid. Een der

eerste was deze, ontworpen door de Brugse illustrator Alfred Van Neste (afb. 1) die bij ons bekendheid verwierf door zijn prachtige Art-Nouveau affiche, ontworpen in 1908 voor de vlucht van vliegenier Farman boven het Groot Dok te Gent. Ook andere kaarten werden ontworpen en eveneens gedurende een jaar aan de bekendste toeristische en consulaire agent-schappen gestuurd, o.m. één, door Rie De Cramer ontworpen, een bekwam Gents sierkunstenaar waarover we het verder ook hebben.

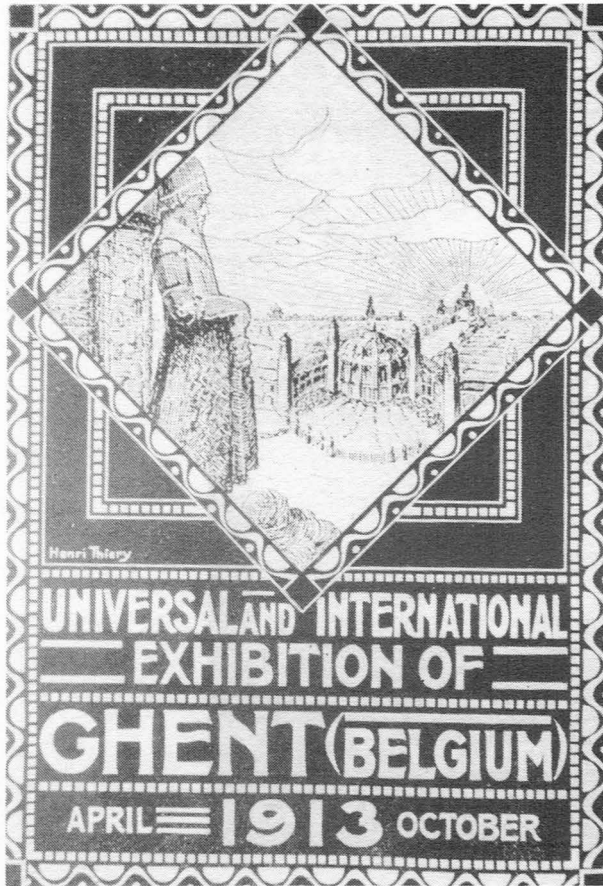
Daarenboven werden, voor deze gelegenheid, een twintigtal sluitzegels met als thema "Gent" eveneens in het Nederlands, het Frans, het Engels en het Duits uitgegeven. Ze werden voor een groot deel bij de Gentse firma Vanderpoorten gedrukt en verkocht aan 30 centimes voor honderd stuks. Begin 1911 werd, als enig exemplaar, in de nok van de hoge hallen van het eindstation Gent-Zuid een reusachtig schilderij, als affiche bedoeld en gecreëerd door Jos Cornelis, uitgehangen. Wel weten we waar Jos te Gent woonde maar zijn werk is spoorloos verdwenen. Het werd echter op publicitaire folders afgedrukt. Men herkende rechts de "Maagd van Gent" en de leeuwin in een prieel. Achter haar, een poorter met een wapperend stadsvaandel, links, de tentoonstellingsgebouwen waarboven de vlaggen der verschillende naties fladderden. Dit schilderij kwam op een der twintig sluitzegels afgebeeld in de handel.

De belangrijkste publiciteit berustte echter bij de kunstposters. Daartoe werd een wedstrijd uitgeschreven; de beoordeling van de 120 ingezonden ontwerpen gebeurde op 25 februari 1911 door een keurraad van kunstenaars en critici waartoe o.m. J. Casier, directeur-generaal der Tentoonstelling, academieleraar Delvin en professor Georges Hulin behoorden. Een twaalfstal werken werden weerhouden. Het Art Nouveau-project van Leon De Smet werd als eerste geprimeerd, als een synthese van de feestelijke tentoonstellingsstemming.

Vooraan bevinden zich twee jonge burgervrouwen. Ze hangen gekleurde lampionnen boven hun met bloemen getooid balkon. In de verte ontwaart men de fel verlichte gebouwen van de Wereldexpositie. De affiche zelf ontdekten we enkel op een foto van het tijdschrift "Exposition" van Drèze (1911). Het Gents Stadsarchief beschikt echter over een ander, ongesigneerd voorontwerp in gouache dat veel gelijkenis met deze poster vertoont. (H.:129 cm; B.:95 cm). Ook dit werk werd voor dezelfde tentoonstelling ontworpen.

Het ontwerp van Maurice Sys bewam de tweede prijs. Begin juni 1911 werd de affiche lithografisch vertolkt, in vier talen gedrukt, in 250.000 exemplaren verspreid en tevens door de Belgische Spoorwegen in alle stations uitgehangen. Het was de afbeelding van de drie belangrijkste torens van de Gentse stadskuil, door een reuzeguirlande overspannen. (R.U.G.;95x65cm)(1).

(1) R.U.G. : Rijksuniversiteit, Gent.

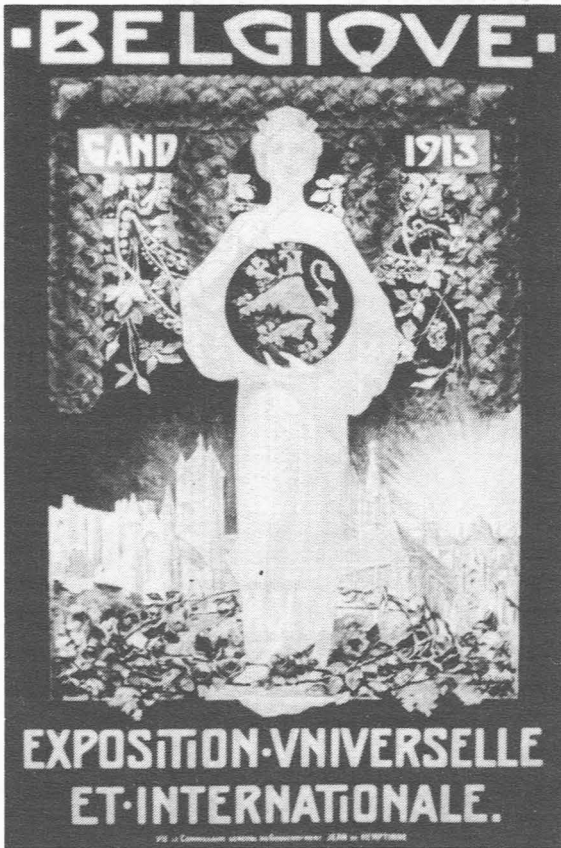

Afb. 2

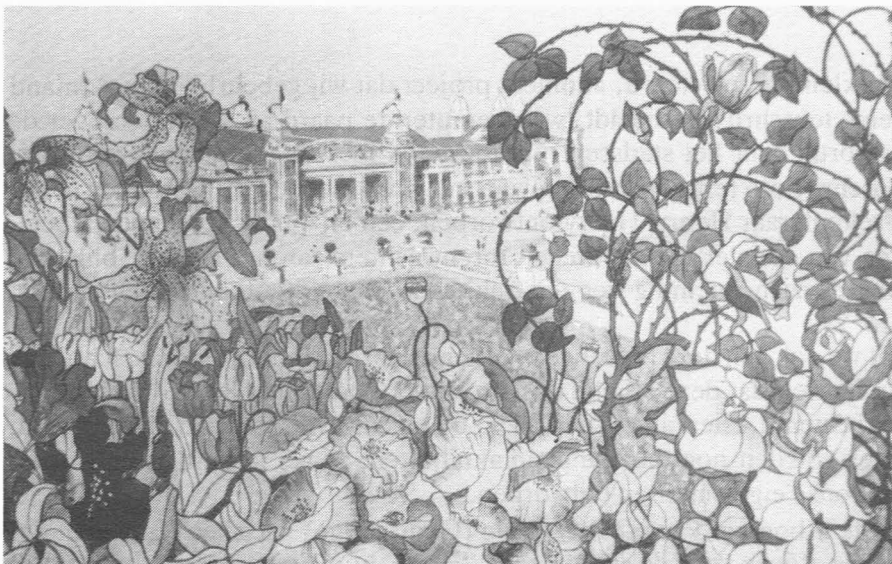
Een klein, geselecteerd, anoniem project dat wij gebeurlijk aan Armand Heins toeschrijven, beeldt twee herauten te paard af. Ze rijden over de Grasbrug naar het stadscentrum toe. Ook hiervan vonden we enkel een tijdschriftfoto terug. Dat was tevens het geval met de affiche door de Gentse tekenleraar Henry Thiery ontworpen, een bijzonder sprekende afbeelding van één der Gentse stenen torenwachters van het Belfort, blikkend over de zich oneindig ver uitstreckende Wereldtentoonstellingsruimte. (afb. 2).

Dat we ook van deze poster geen origineel terugvonden, ligt waarschijnlijk aan het feit dat deze affiche uitsluitend voor het buitenland, o.m. de V.S. was bestemd. Hiervan werden 1.200.000 exemplaren gedrukt en verstuurd. Later volgden nog talrijke aanplakbiljetten, zowel in het buitenland als door onze eigen mensen ontworpen.

Bij de lithograaf Franz Poelvoorde (Gentbrugge) verscheen een ongesigeneerde affiche voor de spoorwegen "Exposition Universelle et Internatio-

Afb. 3

Afb. 4

nale de Gand 1913. Horaire des principaux trains d'Ostende à Gand, de Gand à Ostende. Trajet 40 minutes". Daarbij stond een tekening van wolken en golven waartussen twee vice versa pijlen. (S.A.G.; 87x64,5cm)(2). Die publiciteit nam men best met een korrel zout, aangezien we nu nog steeds minstens 36 minuten nodig hebben voor datzelfde traject.

Hoogstwaarschijnlijk dé bekendste affiche, want ze werd voor verschillende doeleinden gebruikt en in verscheidene talen en formaten verspreid, was de chromolithografie, in 1912 door Jos Cornelis, leraar aan de Gentse Academie, gecreëerd. Het hoofdmotief is de "Maagd Van Gent" met een rond wapen van de stad in de handen en omringd door guirlandes en rozen en de leuze "Fides et Amor" of "Gand 1913"; op de achtergrond bemerkt men Gentse monumenten. (afb. 3). Deze poster werd ook gebruikt door de Belgische Spoorwegen en de Britse, o.m. de North Eastern Railway. (R.U.G. -95x65,5cm).

Een Belgische firma kreeg van de spoorwegmaatschappij de toelating verschillende affichettes in bepaalde treincoupés uit te hangen, ten einde de aandacht van de reizigers op de wereldmanifestatie te vestigen. Deze miniposters moesten echter een artistiek cachet hebben. Daartoe werden enkele kunstenaars aangesproken zoals Maurice Blicq, Amédée Lynen, Louis Titz, Jules De Bruycker, Leon De Smet, Magdeleine Cassiers en anderen. Enkel van de laatste twee vonden we een drietal exemplaren terug.

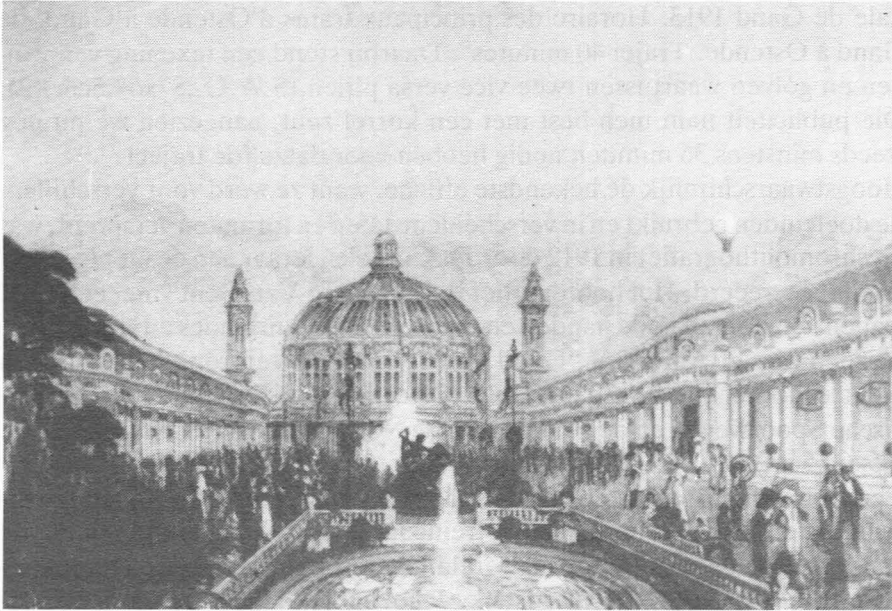
Magdeleine (of heette ze eigenlijk Margriet?) realiseerde een fleurig tafereel in verfijnd-vrouwelijke pasteltinten. Vooraan vullen allerhande bloemen de afbeelding. Op de achtergrond bemerkt men een gazon en een allée die naar het Paleis voor tuin- en hofbouw leidt. (afb. 4).

Van Leon De Smet vonden we twee andere affichettes terug. De ene toont een gezicht op de Erelaan van de Wereldtentoonstelling (afb. 5), de andere, een afbeelding van het Paleis voor Schone Kunsten in de expositie. (afb. 6). Beide werken zijn impressionistisch van factuur.

Op 26 april 1913 werd de Wereldtentoonstelling plechtig openverklaard. Diezelfde dag werden tevens de lentefloraliën in deze expositieruimte opengesteld. Er volgden later trouwens nog zomer- en herfstfloraliën, respectievelijk in augustus en in oktober. Ook hiervoor werden kunstaffiches ontworpen. Voor een dergelijk thema inspireerden zich de meeste affichekunstenaars op het charmant-vrouwelijke.

Een attractief aanplakbiljet was het ongesigneerd werk, dat misschien aan M. Cassiers kan worden toegeschreven aangezien ze een soortgelijke poster voor de Belgische Spoorwegen ontwierp. Het schilderstuk is bijzonder gevuld en romantisch opgevat. Een jongedame uit begoede kringen zit buiten in een stenen zetel. Dromend volgt ze de bewegingen van een vlinder. Op de achtergrond ziet men de silhouet van het bloemenpaleis. (afb. 7).

(2) S.A.G. : Stadsarchief, Gent.

Afb. 5

Déze floralien gingen voor het eerst door in het Citadelpark, in gebouwen, naar plannen van architect Van de Voorde. Alleen reeds tijdens de sluitingsdag telde men 75.000 bezoekers; gedurende de ganse periode waren het er 400.000!

De directeur-generaal van de Gentse Wereldtentoonstelling, Jozef Casier, gaf een Engelse firma opdracht een affiche, bestemd voor publiciteit in het imperium te ontwerpen. Het resultaat was de niet gesigneerde, fel gekleurde lithografische poster, uitgegeven in veel formaten : "Come over in 1913 to Ghent...", een affiche die men tot in Zuid-Afrika en Australië aantrof. (afb. 8). Ondertussen ontwierp men een paar onopgesmukte aanplakbiljetten voor de Duitse afdeling

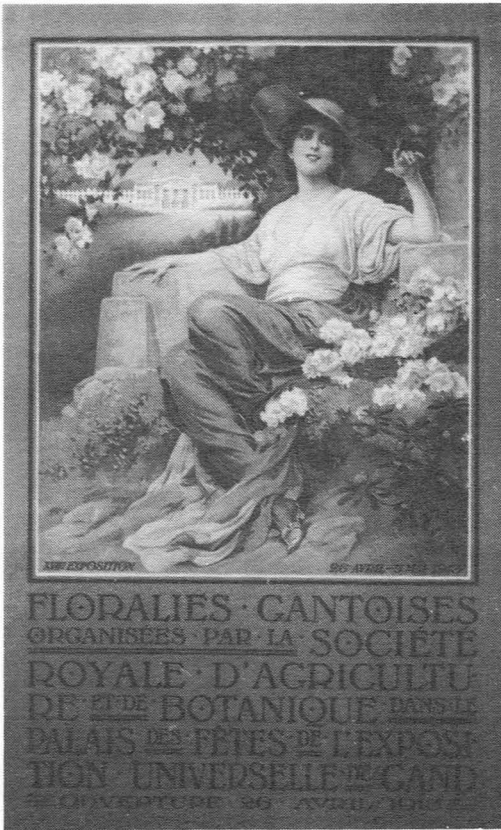
Van beide vonden we een exemplaar terug in het Gentse Stadsarchief.

De eerste affiche was ongesigneerd en gedrukt bij Stollenwerk und Spier in Keulen. Het was de sobere weergave van de hoofdgebouwen der Wereldtentoonstelling, in de breedte bekeken. (S.A.G.-70x95cm).

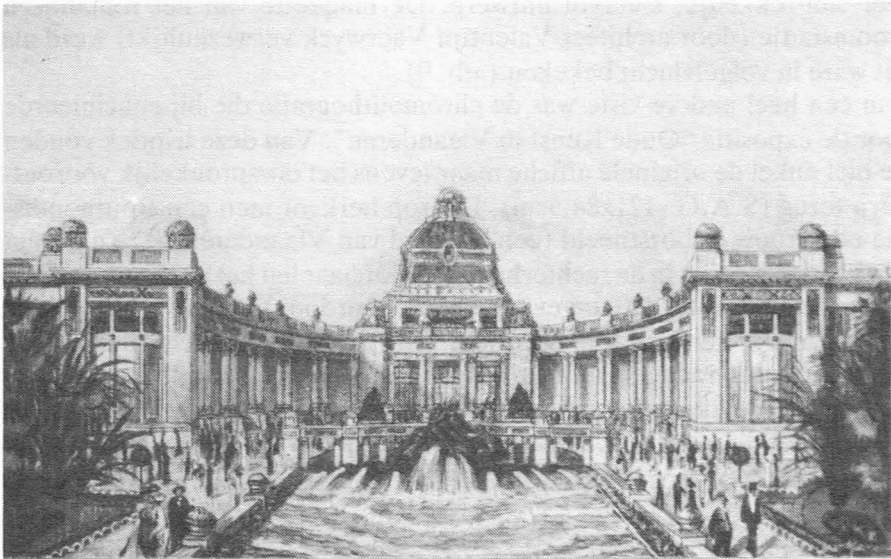
De andere werd uitgedacht door Curt Leschnitzer (Berlijn) die een afbeelding gaf van het Duitse Paviljoen, een poster die reeds Art Deco-stijlkenmerken vertoonde. (S.A.G.-70x94,5cm).

Een Gents kunstenaar die heel nauw betrokken is geweest bij de Wereldtentoonstelling was René (of Rie) de Cramer. Niet alleen vervaardigde hij daarvoor uithangborden (zie collectie Mus. voor Volkskunde te Gent), maar ook banderollen, banieren, gildestandaarden, vlaggen en prachtige aanplakbiljetten.

Afb. 7

Afb. 6

Afb. 8

Reeds ca 1912 schiep hij een toeristisch affiche voor de Belgische Spoorwegen. Het thema luidde “Belgian State Railways. Visit Ghent and the Towns of Art of East-Flanders”. De afbeelding, in impressionistische trant, was deze van het Gentse Gravensteen, dromend in feestelijk zonnelicht. (R.U.G.-99x63cm). Voor de afdeling “Oud-Vlaanderen” schiep René een zeer aantrekkelijk, sfeervol ontwerp. De maquette van het romantisch droomstadje (door architect Valentijn Vaerwyck verwezenlijkt) werd als het ware in vogelvlucht bekeken.(afb. 9).

Van een heel andere visie was de chromolithografie die hij concipieerde voor de expositie “Oude Kunst in Vlaanderen”. Van deze triptiek vonden we niet enkel de originele affiche maar tevens het oorspronkelijk voorontwerp terug (S.A.G.-121x84,5cm). Daarop herkent men een Bourgondische edelvrouw in borstbeeld (een “Maagd van Vlaanderen”?). Ze draagt een gouden sierstaf in de rechterhand en voór haar ligt het perkament, door Filips de Schone in 1430 uitgevaardigd en waardoor Gent als Vlaanderens hoofdstad werd erkend. Op de affiche zelf staan links en rechts de thema’s van de artistieke aangelegenheid toegevoegd. (Doc.S.;114x153cm)(3).

De oorspronkelijke tekening werd op een prentbriefkaart gereproduceerd en verkocht door de N.V. Oud-Vlaanderen tijdens de Gentse Feesten van 1912.

(3) Doc.S. : Documentatiecentrum v. Streekgeschiedenis S.-A., Gent.

Afb. 9

De voorstelling werd later herhaald op een diploma van de Maatschappij "Reizen om te Leeren" en diende waarschijnlijk als inspiratiebron van de vrouwelijke figuur op de medaille, in 1913 door Rosa Vaerwyck en Oscar Sinia vervaardigd, "Exposition Universelle et Internationale Gand 1913. Vieille Flandre. Hou ende trou." (Op de achterzijde staat de Gentse draak afgebeeld)(diam.:ca.5,5cm). Rosa werd als deskundige geraadpleegd in verband met de historische kledij van het personeel, terwijl Oscar als beeldhouwer, samen met de gebroeders Cornelis de plastische ornamenten voor Oud Vlaanderen ontwierp. Allen waren Gentenaars.

Het middenste deel van de voornoemde poster "Oude Kunst in Vlaanderen" werd door het bestuur der Belgische Spoorwegen als affiche uitgehangen. Het charter was evenwel overdrukt met de tekst "Visit Ghent (Belgium), the town of antiquities, the town of flowers, the town of beguinages". (Verz. A. Verbeke, Gent-99x57,5cm).

In 1908 werd Kongo als kolonie aan ons land overgedragen. Deze “actualiteit” gaf aanleiding tot de inrichting van een sectie “Belgisch-Kongo” in onze wereldtentoonstelling van 1913.

Voor dat paviljoen schilderden twee Brusselse post-impressionisten, Paul Mathieu en Alfred Bastien (die daartoe speciaal naar de kolonie waren geweest) reusachtige panorama-diorama’s. Ze ontwierpen tevens de poster voor deze bezienswaardigheid. De voorstelling was waarschijnlijk deze van een beraadslaging tussen een groep negers en een blanke rechter, vergezeld door een zwarte militair. Typisch realistisch is de weergave van de kakelbonte negerkledij en van de talrijke gebruiksvoorwerpen die kriskras over de grond verspreid staan, kalebassen, schalen, kruiken, e.d.(S.A.G.-56x72cm).

De Wereldtentoonstelling te Gent was, zoals alle voorgaande exposities die plaatsgrepen te Londen, Parijs, Melbourne, Moskou, Chicago, Brussel, Antwerpen, Luik...een bijzondere gebeurtenis waar haast iedere dag een nieuw evenement te beleven viel. Talrijke congressen, spreekbeurten, concerten, turn- en sportmanifestaties volgden mekaar op. Daarenboven was er de optocht ter gelegenheid van het driehonderdjarig bestaan van de “Koninklijke en ridderlijke hoofdgilde van Sint-Michaël”.

Deze “omwegang” stond onder de artistieke leiding van de Gentse kunstenaar-archeoloog Armand Héins die tevens de regie waarnam en verschillende affiches ontwierp voor deze gelegenheid.

Eén ervan droeg als thema “Ommeganck XVIIde eeuw. 1613-1913. Grote historische stoet (zo. 20 & 27 Juli - za. 9 Oogst)”. Gedrukt bij O. De Rycker & Mendel te Brussel, had deze gekleurde lithografie volgende afbeelding: vooraan rijdt een 17de-eeuwse vaandeldrager te paard. Een jonge page, een nar en enkele ruiters vullen dit tafereel. Op het achterplan is vaag een kerkgevel zichtbaar. (S.A.G.-150x100cm).

Een andere chromolithografie, kleiner van formaat, kreeg het thema “Instellingsbrief, afgegeven door de Aartshertogen Albrecht en Isabella” mee. Het is de voorstelling van de stedelijke magistraten en de leiding van de Sint-Michiels-gilde te Gent die het perkament uit de handen van de Aartshertogen ontvangen. Op de achtergrond bemerkt men de eretribune, enkele gevels en een kerktoren. Afzonderlijk staat de tekst van de brief met de initialen S en M, waartussen degenen en een kroon.(S.A.G.-24x43,5cm).

Een derde tenslotte draagt als tekst “De Koning van Sint-Michiels doet zijn omwegang door de straten van Gent”. Evenals beide vorige is dit een sprekend aanplakbiljet. Vooraan rijdt de koning der schermersgilde, getooid met de sierketting; hij is omringd door de leden, enkele ruiters, een vijfjer, een nar. Achteraan wacht een praalkoets voor een kerkfaçade.(S.A.G.-24x44cm). De drie affiches werden uitgevoerd in een historisch-realistische stijl.

Valentin Vaerwyck reconstrueerde in "Oud-Vlaanderen" o.m. ook het historische Sint-Jorishof. Tijdens de tentoonstellingsperiode grepen daar kruisboogwedstrijden plaats. Daartoe werd een affiche door Hendrik Coppejans ontworpen. Een schutter in historische klederdracht wijst naar zijn lokaal op de achtergrond terwijl enkele van de talrijke juwelen, ondermeer een beeldje van Sint-Joris en de gildebreek, de compositie aanvullen (afb. 10).

Een ander aanplakbiljet, vervaardigd door een Parijs specialist Joé Bridge, vertelt ons dat er op sportief gebied, week in, week uit wat te doen en te bekijken was. Op dat anachronistisch uitgebeeld document werd een Spaanse, gehelmde militair voorgesteld, "gewapend" met golfstokken, halters, boog en pijl, geweer, roeispanten en noem maar op. De bijgaande tekst spreekt voor zichzelf : een sportkalender voor de maanden april tot september met alle wedstrijddata, voor elk wat wils : tennis, golf, paarde- en hondesport, duivenvluchten, schermen, fietsen, voetbal, roeien, gymnastiek, atletiek, aangelegenheden bijna uitsluitend door de burgerij beoefend (afb. 11).

In diezelfde periode werd op het sportveld van de "Gantoise" een voetbaltoernooi georganiseerd. Een tamelijk sobere, ongesigneerde, polychrome affiche stond in voor de publiciteit van deze sportmanifestatie, een voetballer in een "m'as-tu-vu?" houding afgebeeld. "Football" staat in gloeiende reuzeletters bovenaan de tekst. (R.U.G.-123,5x62cm).

Een niet-gesigneerde Belle Epoque-poster met Art Nouveau-allures, in de stijl van Amédée Lynen ontworpen en gedrukt bij de firma Gouweloos te Brussel, verwijst naar de Europese kampioenschappen voor roeiers, op zondag 24 oogst ingericht. Enkele personen, één zittende man en drie rechtopstaande vrouwen kijken naar een roeiwedstrijd. Dichtbij de toeschouwers ligt een vierriem met stuurman. (S.A.G.-77,5x85cm).

Er moeten ook aanplakbiljetten hebben bestaan in verband met de boksport. Op 1 juni ging, in de Wereldtentoonstelling zelf, het Europees kampioenschap weltergewicht door. De Franse bokser Carpentier versloeg toen de Engelsman Wells. Van een mogelijke affiche vonden we echter nog geen spoor.

Ook het "Eerste socialistisch internationaal congres en achtste feest van de lichamelijke opvoeding" werd de 10e, 11e en 12e mei 1913 georganiseerd. De Maertelaere Achille (alias Bentos) ontwierp een geïdealiseerd aanplakbiljet waarop we een vaandeldrager en een gelauwerde turner vóór de hoofdingang van de Wereldtentoonstelling zien voorgesteld. (R.U.G.-89,5x56,5cm).

Naast de talrijke tekstaffiches die werden uitgehangen tot het aankondigen, hetzij van de meest uiteenlopende congressen (bv. van de notarissen, de chirurgie, de cinematografie, de neurologie en psychiatrie...maar ook van de beenhouwers, de Belgische brouwers, de brandweerder enz.), hetzij

Afb. 10

Afb. 11

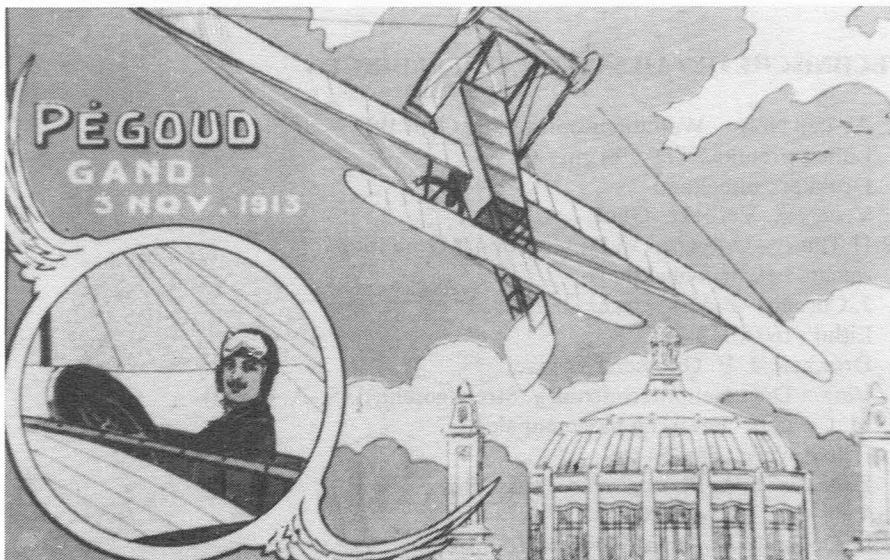
van allerhande spreekbeurten (bv. Fierens Gevaert over “La peinture contemporaine en Flandre”, Frederik Van Eeden over “De nieuwe Nederlandse dichtkunst” enz.) hebben in diezelfde tijdspanne waarschijnlijk nog talrijke figuratieve posters bestaan die ofwel reddeloos verloren zijn gegaan of die ergens in mappen zitten bij bepaalde verzamelaars die er tot op heden geen woord over hebben gerept.

De derde november 1913 sloot de “World Fair” haar poorten. Twee dagen tevoren goot het water maar de dag na Allerzielen was het zonnig en helder. Reeds weken vooraf wist iedereen te Gent en in het omliggende dat de beroemde Parijse vliegenier Pégoud, uitgenodigd door de “Aéroclub der Vlaanderen”, op 3 november alhier zijn onvergetelijke luchtacrobatieën zou tonen. Hij kwam dan ook met zijn speciaal gebouwde Blériot-monoplaan en boven het Sint-Denijsplein (niet ver van de Wereldtentoonstellingsterreinen) verblufte hij alle toeschouwers door zijn ongelofelijke durf. Deze voor die tijd fantastische manifestatie sloot als een hoogtepunt - in letterlijke en figuurlijke zin - de voorgaande sportieve festiviteiten van de Gentse Wereldtentoonstelling af.

Een onbekend kunstenaar ontwierp daarvoor een bijzonder geslaagde, lithografische affiche waarop Pégoud zelf en ook een “loop-the-loop” boven de gebouwen van de Gentse Tentoonstelling staan afgebeeld. (afb. 12).

Niemand voorzag toen dat deze luchtvaartpionier in 1915, tijdens een gevecht boven Belfort (Frankrijk), zou worden neergeschoten.

Amper enige maanden na de sluiting van Gents grote Expositie begon de Eerste Wereldoorlog. De jarenlange inspanning tot het bereiken van een internationale faam werd bijna volledig teniet gedaan.

Afb. 12

De prachtige documenten, foto's, brochures, tijdschriften, maar voornamelijk heel wat affiches bleven gelukkig gespaard om het geheel "fictief" terug op te bouwen.

Lode Hoste

LITERATUUR

- Afficheskunst in Oost-Vlaanderen, (redactieleiding dr. P. Huys), Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, Gent, 1984.
- Drèze, G., Gand-Exposition, Organe Officiel de l'Exposition Universelle et Internationale de Gand en 1913. (1911-1912-1913).
- Drèze, G., Le Livre d'Or de l'Exposition Universelle et Internationale de Gand en 1913, Gand, s.d. (1919?).
- Exposition Universelle et Internationale de Gand 1913. Album. Drapeaux, bannières. Souvenirs de la Vieille Flandre. Elaboration et exécution de René De Cramer, Gand, 1913.
- Fris, V., Exposition Universelle et Internationale de Gand 1913. La Vieille Flandre, Bruxelles, 1913.
- Guide-Album, Les Congrès à l'Exposition de Gand 1913, Gand, s.d.
- Steels, M. (pseud. : Vanberghen, M.), Twee grote sportgebeurtenissen te Gent in 1913, Ghendtsche Tydinghen, Gent, 1977.
- Trivier, L., De Gentse Floralieën, 1908-1975, Brochure Kredietbank N.V., Tielt, 1975.
- Van Wesemael, M., 65 Jaar geleden opende de Gentse Wereldtentoonstelling haar deuren, Ghendtsche Tydinghen, Gent, 1978.

TECHNISCHE DETAILS BIJ DE AFBEELDINGEN

1. A. Van Neste - Wereldtentoonstelling Gent 1913
Litho : prentkaart : 9 x 14 cm
Drukker : onbekend
Verz. : A. Verbeke, Gent
2. H.Thiery - Universal and International Exhibition
(techn. beschr. onbekend)
3. J. Cornelis - Fides - Amor/ Gand 1913
Litho : 160 x 113 cm
Drukker : J. E. Goossens, Brussel
Verz. : Documentatiecentrum v. Streekgeschied.,S.-A. (Gent)
4. M. Cassiers - Feest- en bloemenpaleis
Fotogravure : 44 x 54 cm
Drukker : S.A. Photogravure, Bruxelles
Verz. : A. Verbeke, Gent
5. L. De Smet - Erelaan Wereldtentoonstelling
Fotogravure : 44 x 54 cm

- Drukker : S.A. Photogravure, Bruxelles
Verz. : A. Verbeke
6. L. De Smet - Paleis voor Schone Kunsten, Gent
Fotogravure : 44 x 54 cm
Drukker : S.A. Photogravure, Bruxelles
Verz. : A. Verbeke
7. Ongesigneerd (M. Cassiers?) - Floralties Gantoises 1913
Litho : 101,5 x 62,5 cm
Drukker : O. De Rycker & Mendel, Brussel
Verz. : R.U.G.
8. Ongesigneerd - Come over in 1913 to Ghent
Litho : 44 x 51 cm
Drukker : onbekend
Verz.: R.U.G.
9. R. De Cramer - Gent "Oud-Vlaanderen"
Litho : 162 x 116 cm
Drukker : J. E. Goossens, Brussel
Verz. : Documentatiecentrum v. Streekgesch., S.-A. (Gent)
10. H. Coppejans - Hier is 't in St.-Jorishof
Litho : 67,5 x 94 cm
Drukker : G. de la Croix, Gent
Verz. : R.U.G.
11. J. Bridge - Sports, 1913
Litho : 78 x 108 cm
Drukker : Art & Publicité, J. Bridge, Paris
Verz. : R.U.G.
12. Ongesigneerd - Pégoud, Gand 1913
Litho : prentkaart : 9 x 14 cm
Drukker : J. Goffin Fils, Bruxelles
Verz. : A. Verbeke, Gent
-

INVENTAIRE ARCHEOLOGIQUE - FICHE Nr. 107

In februari 1900 stelde Paul Bergmans in de rubriek "Kerkelijke bouwwerken" - Sint-Jansklooster - XVIIIe eeuw (1744-1745) een fiche op over de

SINT-JANSKAPEL

De hier voorgestelde gevel is deze van de kapel van het gewezen Sint-Jans-Godshuis, gewoonlijk *Sint-Jan-ten-Dulle* genoemd omdat er, naast arme zieken, ook krankzinnigen opgenomen werden. Men sprak ook van *Sint-Jan-in-de-Olie*.

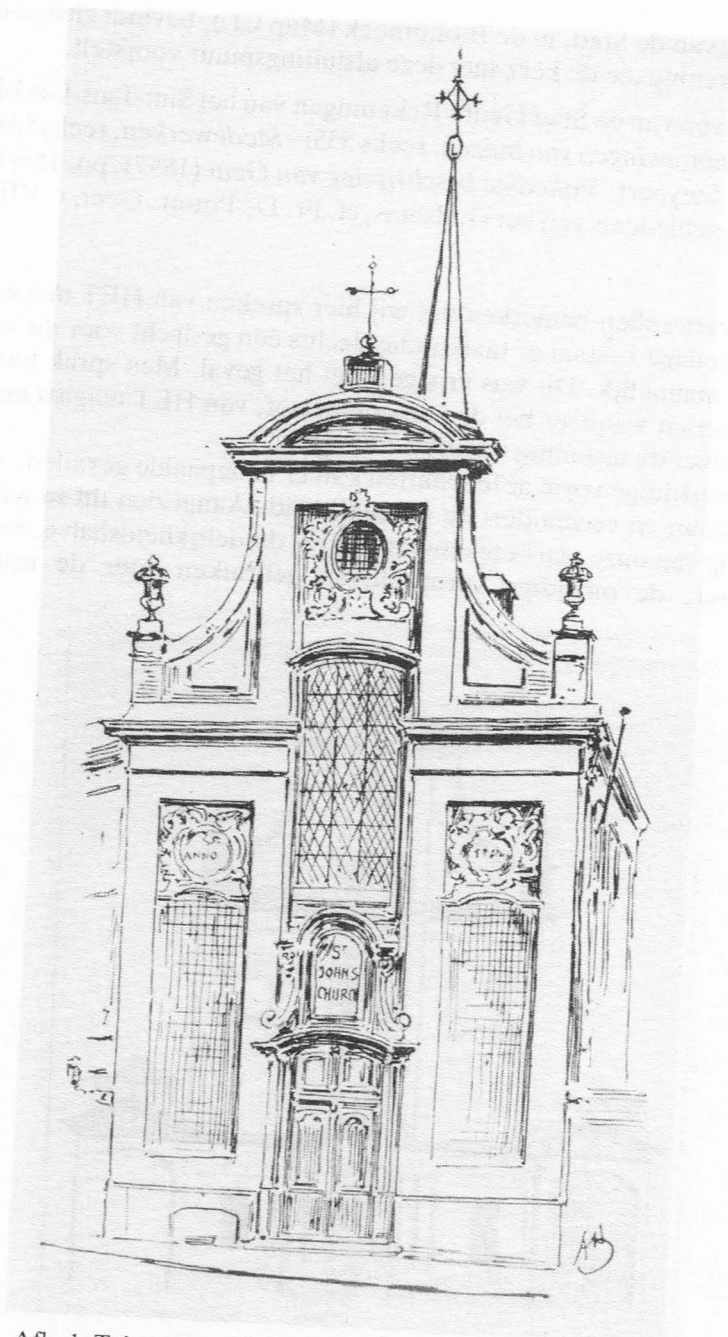
Zoals de Rekeningen van het Godshuis van 1743-1744 het ons tonen, werd de kapel gebouwd door de meester-metsers Bernard De Wilde. De bouw-aanvraag nodig om de toestemming te bekomen van het Magistraat* en het oorspronkelijk plan bevinden zich niet in het Stadsarchief. De sloping van het oud oratorium en het leggen van de fundamenten van het nieuw gebouw gebeurden van september tot december 1743.

De eigenlijke bouw besloeg het daaropvolgend jaar en de bijkomende werken : het plaatsen van de schaliën, de vensters, de bevoering, enz. werden uitgevoerd op het einde van 1744 en het begin van 1745. Dit Lodewijk XV-gebouw, bijna volledig opgetrokken in baksteen in een van de eenvoudigste bouwstijlen vertoont een zeer sobere versiering. Boven het portaal met deksteen is een cartouche geplaatst. In het midden ervan bevindt zich een stenen plaat met het opschrift : *St.-Johns-Church*. In het midden van de voorgevel bevindt zich een groot kerkraam. Aan weerszijden komt een stenen cartouche in rocaille-stijl los van de muur, waarop de datum van afwerking van de kapel vermeld staat : *Anno 1745*. Boven het kerkraam, een rond venster eveneens in rocaille-stijl. Het fronton met twee "rampants" ondersteunt een stenen kroonlijst waarop een kruis staat; aan beide kanten een vaas.

Na de afschaffing van het Godshuis de 14e frimaire van het jaar VI (5 december 1797) werd de kapel gehuurd door een zekere Bosquillon en werd ze gebruikt als magazijn. Op 9 maart 1844 werd ze teruggeschonken aan de eredienst. In 1886 werd ze tenslotte bestemd voor de Anglikaanse eredienst maar bleef toegewijd aan Sint-Jan.

De gebouwen van het godshuis zelf, die men vernieuwd had kort voor de heropbouw der kapel, dienden als lokalen voor de Administratie der Godshuizen, sedert 1798 tot aan hun sloping in 1894, gedurende de werken die het schilderachtig kwartier van de *Nieuwpoort* onderste boven haalde.

Het is ook dan dat de afsluitingsmuur verdween die het onderste deel van de gevel van de kapel verborg en waarvan het Stadsarchief het plan bezit, gedateerd 6 maart 1744.

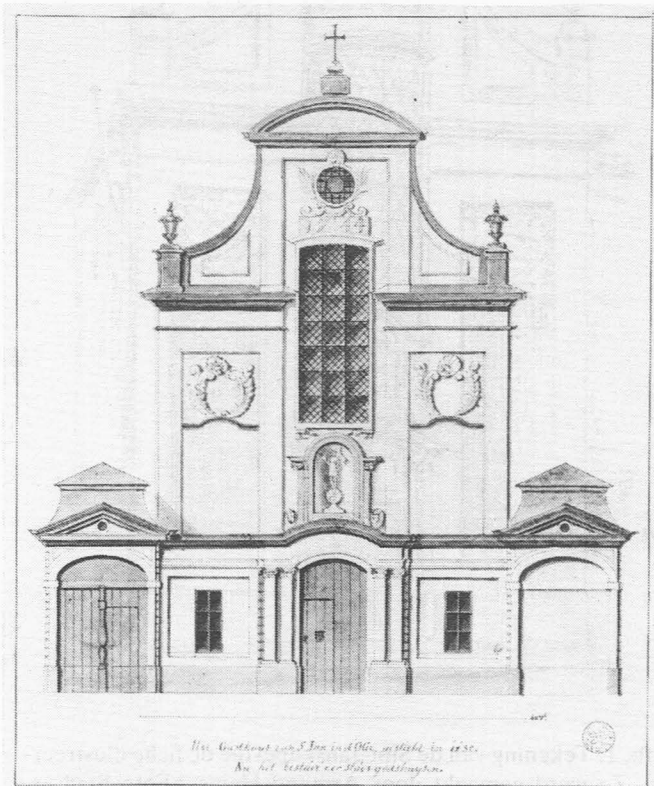
Afb. 1. Tekening van de Sint-Janskapel die de fiche illustreerde. Ze werd gemaakt door Armand Heins. (Foto Stadsarchief).

In de Atlas van de Stad, in de Bibliotheek (Map CL), bevindt zich een gekleurde tekening die de kerk met deze afsluitingsmuur voorstelt.

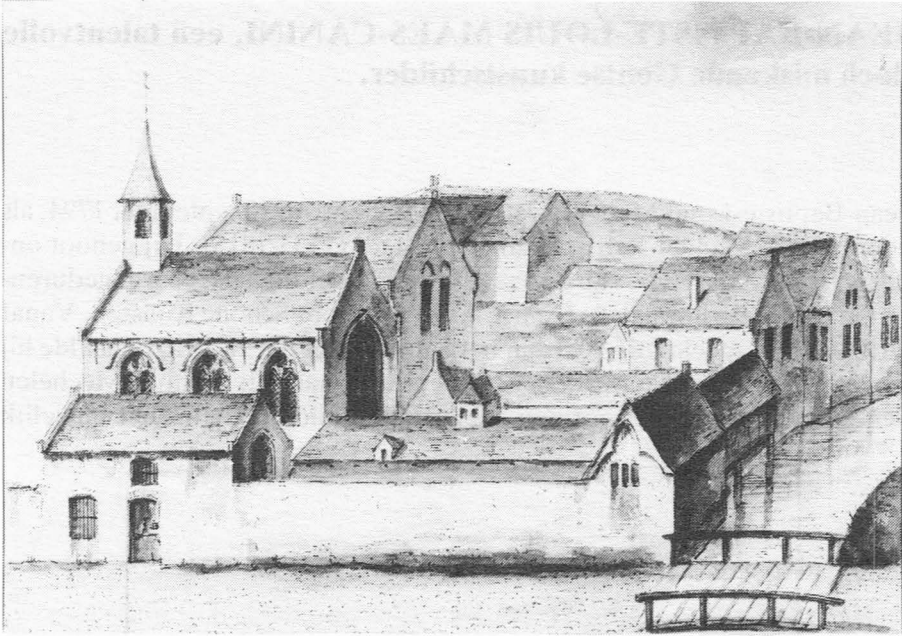
Cf. Archieven van de Stad Gent : Rekeningen van het Sint-Jans-Godshuis, nr. 34; - *Opbouwingen van huizen*, reeks 535; - *Stedewerken*, reeks 533, nr. 108. - J. J. Steyaert, *Volledige beschrijving van Gent* (1857), pp. 156-159. - Voor de geschiedenis van het Godshuis, cf. Fr. De Potter, *Gent*, t. VII, pp. 130-177.

*Onze lezers zullen bemerken dat wij hier spreken van HET magistraat. Heden ten dage bestaat er taalkundig slechts één geslacht voor dit woord, namelijk mannelijk. Dit was vroeger niet het geval. Men sprak toen van DE magistraat wanneer het de persoon betrof, van HET magistraat wanneer het over de instelling (stadsbestuur) ging.

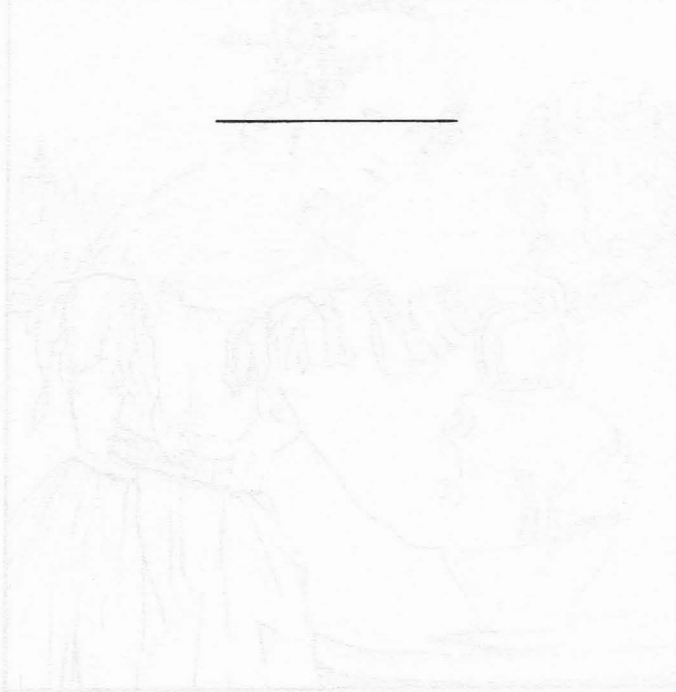
Door de onzijdige vorm af te schaffen kan er in bepaalde gevallen verwarring ontstaan en vermindert de duidelijkheid. Aangezien dit in feite een verarming van onze taal betekent, zullen wij duidelijkheidshalve, net zoals De Potter, de onzijdige vorm blijven gebruiken voor de instelling.

Afb. 2. Sint-Janskerk met de afsluitingsmuur die verdween rond 1894 (Foto Stadsarchief)

Afb. 3. Het Godshuis van Sint-Jan-in-de-Olie zoals het eruit zag in 1534. (Foto Stadsarchief)

JEAN-BAPTISTE-LOUIS MAES-CANINI, een talentvolle doch miskende Gentse kunstschilder.

Jean-Baptiste-Louis Maes werd geboren te Gent, op 30 september 1794, als zoon van de schilder Petrus Franciscus Maes (1753-1815). Hij genoot onderricht van zijn vader, van de beeldhouwer Jozef Inghels, en was gedurende enige tijd leerling aan de Gentse Academie voor Schone Kunsten. Vanaf 1810 nam hij regelmatig deel aan het Salon van Gent. In 1816 behaalde hij een eerste prijs aan de Academie. In hetzelfde jaar ontving hij te Mechelen een gouden medaille, voor een allegorisch schilderij i.v.m. het huwelijk

Afb. 1. "De schone van Frascati". Gravure van Ch. Onghena naar het gelijknamige schilderij van Maes-Canini.

J. B. MAES,

Peintre d'histoire, pensionnaire du Roi à Rome.

Né à Grand le 20 Septembre 1741

Afb. 2. Foto Stadsarchief.

van de prins van Oranje. Zijn deelname aan het Gentse Salon van 1817 bleef zeker niet onopgemerkt; de kunstenaar stelde er o.a. tentoon : een modello voor "De schone Anthia begeeft zich aan het hoofd van haar gezellen naar de tempel van Diana te Ephese", "Het huwelijk van de H. Maagd" (bestemd voor de kerk van Balegem), "De calvarie" (bestemd voor de kerk van Lochristi), en een portret van de hertog van Saxon-Weimar.

De kunstenaar verkreeg verder nog onderscheidingen te Brussel en Den Haag; naar aanleiding van een eerste prijs aan de Antwerpse Academie verleende de regering hem een beurs om naar Italië te reizen. Eind 1821 zou hij erheen vertrokken zijn. Vanuit Rome liet Maes herhaaldelijk schilderijen van zijn hand naar Gent overbrengen. Op de Salons van de Arteveldestad werden ze steeds in hoge mate bewonderd; we vermelden o.a. "De barmhartige Samaritaan" uit 1825 (Amsterdam, Rijksmuseum), "De H. Magdalena" (Den Haag, Dienst Verspreide Rijkscollecties), "De schone van Frascati" (zie afb.), en "De H. Maagd stelt het Jezuskind voor aan de H. Anna en de H. Joachim" uit 1827 (Gent, Sint-Michielskerk). In 1827 huwde de kunstenaar Anna Maria Canini, de dochter van een Italiaanse kopergraveur. Teruggekeerd in België, vestigde hij zich opnieuw in zijn geboortestad. Hij opende er een atelier in het gewezen Sint-Agneteklooster, waar hij leerlingen opnam. Hier schilderde hij in 1829 een fraai werk voor de Sint-Jacobskerk, nl. "Het vertrek van de jonge Tobias"; aan de Sint-Niklaaskerk schonk hij zijn "H. Maagd met het Jezuskind en de kleine Sint-Jan". Omstreeks 1830 ging Maes zich voorgoed vestigen in Italië. In Rome opende hij eveneens een atelier, dat door talrijke leerlingen bezocht werd. Na een succesvolle carrière stierf hij tenslotte in de eeuwige stad op 7 april 1856.

Sindsdien verviel zowel de kunstenaar als zijn werk in een betrekkelijke vergetelheid. Nochtans liet hij een vrij gevarieerd oeuvre na, dat heden weliswaar niet steeds even gemakkelijk terug te vinden is. Behalve zgn. historieschilderkunst (mythologische en religieuze onderwerpen) borstelde de kunstenaar ook tal van genretaferelen die het dagelijkse leven in het toenmalige Italië evoceren. Tevens maakte hij nog talrijke portretten van edellieden en voorname burgers.

Maes-Canini had ongetwijfeld talent. Zijn schilderijen vertonen doorgaans een evenwichtige kompositie, een verzorgde tekenwijze, en een Italiaans beïnvloed koloriet. Op stilistisch vlak wordt zijn werk hoofdzakelijk als neoclassicistisch bestempeld. Het heeft duidelijk een geïdealiseerd karakter. In dit opzicht is het dan ook verwant met werk van François-Joseph Navez en de Duitse Nazareners.

P.S. (i.v.m. werk van Maes-Canini in Gentse musea).

Het Museum voor Schone Kunsten bezit een "Juno", in 1832 geschonken door Karel Van Hulthem, en een modello voor "Het huwelijk van de

H. Maagd". Het Oudheidkundig Museum van de Bijloke bewaart het portret van Lieven De Bast, en het portret van een Italiaanse jongedame.

D. Vervenne

Afb. 3. "In het Gouden Schip" : het geboortehuis van Maes-Canini. Waar zou dit wel kunnen zijn? Het stukje balie dat u ziet is dat van de Nieuwbrug. Deze huizen zijn sinds lang gesloopt en de vrijgekomen plaats maakt nu deel uit van de Oude Beestenmarkt.

Foto A.C.L. 25904.

V. DE VAN EYCK'S TE GENT : LEERLINGEN EN MEDEWERKERS (2e DEEL)

GERARD EN JAN VAN DER MEERE

Deze twee schilders die in de 19de eeuw verheven werden tot grootmeesters en leerlingen der van Eyck's, geven een duidelijk voorbeeld van een romantisch chauvinisme. Toen dit boerenbedrog een halve eeuw later ontdekt werd zwegen de critici in alle talen. Het lijkt dus wel verantwoord om de waarheid van het fantastische te onderscheiden.

Het enige eigentijdse document, daterende van 18 november 1426, dat thans in de Gentse archivalia gevonden werd over Gerard Vander Meere, is in verband met de opname van Jan Counenmijns, die de deken van het gild, nl. Willem de Ritsere, aanklaagt, daar Counenmijns reeds zijn inschrijvingsgeld en de zilveren schaal betaald had en nog steeds niet opgenomen was als vrijmeester. Gerard Vander Meere en Rogier van de Kerckhove staan borg voor Jan Counenmijns (141). Counenmijns werd pas op 14 februari 1429 (N.S.1430) vrijmeester(142). We hebben - zoals van veel Gentse schilders uit die periode - geen enkel document gevonden waarin Gerard Vander Meere's opname bevestigd wordt. Gebaseerd op de valse gegevens van de fantasticus Schellinck (143) vermeldt De Busscher (noot 32) dat deze Gentse schilder, zoon van Pieter, in 1452 vrijmeester werd en in 1474 vermeld werd als gezworene. Gesteund op de vermelding in het valse schilderboek van Lucas de Heere, welke spiritistisch geschreven werd door Jean-Baptist Delbecq, die de Gentse schilder het levenslicht laat zien in 1450, vereenzelvigd De Busscher (144) Gheeraert van Brugge met Vander Meere. Delbecq (145) zag in een verschijning dat Gerard Van der Meere een portret maakte van Maria, terwijl Lieven De Bast een gelijkaardig visioen heeft en vermeldt dat de schilder in 1447 een portret maakte van (de reeds overleden) de H. Coleta (146). Volgens Wauters (147) bracht meester Gheert Vander Meiren, bijna gearmd met Margaretha van Eyck, tussen 1460 en 1470 een bezoek aan de kerk te Halle, doch Wauters heeft geen nadere datering daar hij zelf vindt dat dit te losse gegevens zijn om ze in verband te brengen met onze schilder, wat in feite wel mogelijk was daar volgens dezelfde auteur diens broer in het Brusselse werkzaam was.

De eerste die zich eigenlijk uitspreekt over deze kunstenaar is Lodovico Guicciardini (1567)(148), hij vermeldt Van der Meere onder de volgelingen van de van Eyck's te Gent. Van Mander (noot 15) vermeldt : *"Te Gent werkte kort na Joan Van Eyck een zekere Geeraert van der Meire, die een zeer bedreven schilder was. Een liefhebber van de schilderkunst. Lieven Taeyaert, bracht een door hem voortreffelijk geschilderde Lucretia naar Holland; dit stuk kwam ten slotte in de handen van Jacob Ravot te Amster-*

dam, een kunstkenner". Van Duyse (149) brengt enkele losse bezwarende argumenten naar voor in verband met de toeschrijving, doch wij mogen niet vergeten dat Van Mander zelf een periode vertoefd heeft te Gent. De afbeelding van de H. Lucretia kende pas in het begin van de 16de eeuw een enorme bijval, de tal van nog bestaande voorstellingen - o.a. door Jan Gossaert, de meester van de vrouwelijke halffiguren, Pieter Coecke van Aalst, Frans Floris, Quinten Metsys, (-kopie door) de meester van het H. Bloed en Joris van Cleve - bevestigen dit. In de Vlaamse editie van de *Flandria Illustrata* vermeldt Antonius Sanderus (150) de schilder Gerard van Melle, navolger van van Eyck, wat een verkeerde vertaling is van de verlatijnste naam Gerardus a Mera. Toen in 1823-24 de Gentse Calvarietriptiek in de hoofdkerk werd gerestaureerd door J. Lorent schilderde deze de volgende tekst op de omlijsting *Pinx. DISC. HUB VAN EYCK GER. VAN DER MEEREN ANNO MDCCCXXIV RESTAURAVIT J. LORENT*. Men nam aan dat Lorent de oude (originele) omlijsting vervangen had, waarin het opschrift voorkwam. Kervyn de Volkaersbeke (151) publiceerde de vergeten biografische gegevens over deze kunstenaar. Deze laatste schreef ook aan de Gentse schilder de Cumaanse Sibylle van het Lam Gods toe, wat overgenomen werd door Waagen (noot 1). De toeschrijving van de Gentse Calvarietriptiek werd tot op het einde der vorige eeuw algemeen aanvaard (152), al waren er reeds critici zoals Van Duyse die hierover bedenkingen maakte. In 1907 kende Hulin de Loo het drieluik toe aan Daniël de Rijke, doch toen Winkler het in 1916 op naam bracht van Justus van Gent, ging de Gentse conservator hiermee akkoord. Ondertussen had Wauters enige schilderijen te Antwerpen, Brugge, Madrid en Rome toegeschreven aan Gerard Vander Meere, een toekenning waarmee hij later niet meer akkoord ging (153). Inmiddels had men ontdekt dat één der auteurs van de miniaturen in het *Breviarium Grimani* "Gerardo di Guant" noemde. Opnieuw werd Van der Meere als auteur naar voor gebracht (154) (i.p.v. Gerard Horenbout). De nog te ontdekken groepering Van der Weyden-meester van Flémalle bracht men, door de verwantschappen met het Gentse drieluik uit de hoofdkerk, onder de noemer van pseudo van der Meere. In de inventaris van 1884 der schilderijen in het Maagdenhuis te Antwerpen (155) bracht de commissie een "Triptiek met de Madonna, de HH. Andrianus en Margaretha van Antiochië", die geschilderd werd omstreeks 1500, op naam van onze Gentse schilder. De Bruyn (156) meent door de invloed van Van der Goes en Horenbout, dat men dit Antwerps drieluik toeschreef aan Van der Meere. Merken we op dat in die periode het oeuvre van Van der Goes en Horenbout nog totaal niet herontdekt was. De Madonna met kind in de John G. Johnson Collection te Philadelphia, die ten onrechte aan Van der Goes wordt toegekend, werd wel om die reden op naam geplaatst van Gerard Vander Meere (noot 156). Niet alleen de Gentse Calvarietriptiek maar ook haar predella in het Museum voor

Deze mooie madonna-triptyek bewaard in het Antwerps Maagdenhuis staat aldaar op naam van Gerard Van Der Meeren (155), en werd door De bruyne (156) toegeschreven aan de Gentse school ca. 1500. Het middenpaneel is een compilatie van motieven van Van der Weyden. De haartooi, de op één lijn liggende ooghoeken en donkere pupillen, de bleke huidskleur, de slanke lichaamsbouw van de Madonna roept de Brugse Meester van de Ursula-legende voor ogen. Ook de grote ogen, de regelmatige stevige neus, de ontblote hals, het oog in profiel dat te veel in vooraanzicht is weergegeven van de H. Margaretha en de gedrongen proporties, het getaand gezicht van de H. Adrianus herinneren aan deze schilder. In tegenstelling tot het oeuvre van deze anoniem zijn de fijne handen met dunne vingers, de slanke neus met de sensuele mond van de Maagd en het kind, die volledig aansluiten bij de Rogieriaanse traditie. De verlichtende achtergrond - een vinding van Van der Goes - vinden we niet alleen terug in de Vlaamse -, maar ook in de Nederlandse, Duitse, Franse, Italiaanse en Spaanse school uit die periode. Naar onze mening hebben we hier te maken met een receptief lokaal (= Antwerpen) schilder. (Foto : A.C.L. P' 1066 27).

Schone Kunsten te Gent werd aan hem toegeschreven. Daar dit onderstuk, afkomstig uit de kathedraal, vanaf 1860 tot 1957 in bezit was van de Gentse familie De Ruyck, interpreteerde men verkeerdelijk dat de triptyek van de familie De Ruuck, daterende uit 1575, in de crypte van onze hoofdkerk geschilderd was door Gerard Vander Meere (nota 2). Deze triptyek wordt heden verkeerdelijk beschouwd als een kopie naar Rafaël Santi, die geschilderd werd door Jan de Heere, wat eveneens een verwarring is met het ver-

woeste epitaaf van Simon Bette, dat eertijds in de kapel van de familie de Ruuck prijkte en van de hand was van Jan de Heere. In het Gents Museum voor Schone Kunsten meende Sunaert een graflegging van \pm 1515 te mogen toekennen aan de ca. 1400 geboren Gentenaar. Van dezelfde hand als deze graflegging blijken de Adam- en Evapanelen te zijn in het Brusselse museum (157). Zoals op de Gentse Calvarietriптиiek droeg het kader van de Kruisiging van de Meester van de Brugse Passie-taferelen (158) de inscriptie "Meeren 1500". Een gelijkaardige voorstelling die men thans al te graag toekent aan Jan Provoost (160) in het Groeningemuseum te Brugge, afkomstig van de Sint-Niklaaskerk te Koolkerke, werd op een ongegronde manier door K. de Flou (161) op naam gebracht van Gerard Vander Meere. Wij menen dit werk te kunnen onderbrengen in een nieuwe groepering van "de meester van Brugge". De laatste ontwikkelingen hebben rare wendingen genomen; Chabot (162) meent dat mogelijks de triптиiek met de Familie van de H. Anna in het museum te Gent mogelijks geschilderd werd door Gerard Van der Meere, wat we niet kunnen aanvaarden daar de H. Coleta, die stierf in 1455, er op afgebeeld staat met een kruisje in de hand wat er op wijst dat zij reeds overleden was. De Bruyne (o.c.) maakt een groepering rond dit werk dat hij toeschrijft aan de meester van de Familie van de H. Anna, wat naar ons oordeel eerder te beschouwen is als een enorm groot atelier.

Gebaseerd op het gevonden document en door de vermelding van Giucciardini, Van Mander en Sanderus mogen we aanvaarden dat Gerard Vander Meere een tijdgenoot was van Jan van Eyck, doch door gebrek aan documenten kan men hem geen enkel werk meer toekennen.

Nog problematischer is de figuur van Jan van der Meere. In zijn fantasie creëerde Schellinck een totaal nieuwe Gentse schilder, zoon van Gillis en die volgens Siret in 1436 meester werd, in 1460 gezworene was en in 1477 het ambt uitoefende van deken van het Gentse Sint-Lukasgild. Hij werd geboren als een leerling van de van Eyck's en stond direkt in dienst van hertog Karel de Stoute, voor wie hij de voorstelling schilderde "De Instelling van de Orde van het Gulden Vlies". Jan van der Meere kende daardoor een hoge achting aan het Bourgondische hof en er viel hem dan ook meer dan eens de eer te beurt de hertog te begeleiden tijdens diens reizen (noot 167). De Busscher (noot 32) meent dat zo'n groot schilder niet anders kan zijn dan de broer van een ander voornaam schilder, m.a.w. Gerard, waardoor Jan van der Meere niet alleen twee geestelijke vaders kreeg (Schellinck, Siret), maar ook twee waarachtige (Gillis, Pieter). Ondertussen had Schellinck ergens in zijn geheugen ontdekt dat Jan voor de Sint-Baafsabdij te Gent een "Marteldood van de H. Livinus" en een "Mirakel van Sint-Bavo" schilderde en alsof dit nog niet genoeg was, werd de lijst aangevuld met andere werken, o.a. een "Besnijdenis" voor de HH. Amandus-en-Blasiuskerk te Waregem. Als bijna in een roman van Conscience liet Schellinck zijn Jan

sneuelen in 1471, doch Siret is hierover niet tevreden en roept hem terug naar het rijk der levenden om hem in 1477 aan te stellen als deken van het Gentse gild. Wauters (noot 167) neemt aan dat Jan van der Meere, die omgang had met het hof, een tijdlang in het Brusselse moet vertoefd hebben. Hij laat de schilder dan ook toetreden in het Linkebeeks Sint-Sebastiaansgilde, dat gesticht werd door de hertog. Ondanks het feit dat er onder de gildebroeders nog 2 andere schilders aanwezig waren, wordt direkt aangenomen - door zijn reputatie - dat hij de auteur is van het portret van Karel de Stoute geschilderd voor het broederschap. Het gaat hier over Van der Weyden's portret "De man met de pijl" (163) in het Brussels museum. In vergelijking met dit schilderij herkent Wauters hem als de auteur van "Het portret van Filips de Croy" (eveneens van Van der Weyden) in het Antwerps museum (noot 163).

Ook Wauters laat zijn meester Jan van der Meere niet sneuelen, neen, hij laat hem opnemen als meester in het Antwerpse gild in 1474, en in 1479 koopt hij buiten de Kamerpoort van deze Scheldestad een huis van Mathieu Peter. De Antwerpse critici staan te huppelen - een leerling van Van Eyck, d.w.z. een eyckiaanse traditie in hun stad - en schrijven hem al vlug een Calvarie toe in het Antwerps museum. Later herziet Wauters zijn mening. De biografische gegevens over Jan van der Meere's Gentse en Brusselse activiteiten negeert hij, doch deze Antwerpse schilder bevindt zich wel onder de "Kamerdienaars" van Karel de Stoute (omstreeks 1476), voor wie hij natuurlijk o.a. "De Instelling van de Orde van het Gulden Vlies" schilderde (noot 153). Merkwaardig is dat de schilder Jan van der Meere (in tegenstelling tot een Margaretha) in die periode totaal onbekend blijkt te zijn in de Antwerpse schilderschool (164).

Nadat Van Der Haeghen (noot 33) aangetoond had dat deze schilder nooit bestaan had, deden de critici alsof hun neus bloedde : de figuur van Jan van der Meere verdween langzaam van het toneel.

Tal van leden van de familie van der Meere worden vermeld te Gent als schilders, o.a. Karel (meester op 5 aug. 1470) zoon van Lieven en broer van Lieven; Christoffel (meester op 14 oct. 1488, gezworene in 1490) zoon van Martin en broer van Karel (meester op 18 aug. 1515); Lieven (13 maart 1508 N.S. 1509) zoon van Joos; Pieter (gezworene in 1518 en 1524), die zoals zijn zoon Hendrik en naamgenoot Bastiaan vermeld worden bij "Daude overledene" in : *"Dit naervolghende zijn de suppoosten van der zelve neerynghe, ende dat van de Schilders vry in de zelve neerynghe voor de Concessie Carolyne 1540"*; Jonkheer Gillis van der Meere, die in 1578 en 1610 deken was, adviseerde als "onderbaillu" aan de Gentse magistraat dat alle schilders die opgenomen werden in het gild vooraf poorters moeten zijn van de stad; Joannes de Meere, die meester werd in 1735 en daarna regelmatig vermeld wordt als gezworene (1744, 1745, 1746, 1756, 1757, 1758), verdedigde de schilders op het proces van 11 nov. 1745, waarbij deze

aangeklaagd werden door de stoffeerdere, die meenden dat de fijnschilders geen gebouwen mochten opsmukken; hij heeft ook zijn toestemming gegeven als gildelid om het Sint-Lukasgild bij de versiering van de herdenking van Sint-Macharius (1476) te betrekken (165). Na de afschaffing van het gild treffen we deze naam onder de kunstenaars niet meer aan.

SIMON VAN DEN BOSSCHE

In de publicaties van Edmond De Busscher (166) en van Felix De Vigne (167) in 1853 over de middeleeuwse kunstenaars te Gent lezen we dat de schilder Simon van den Bossche omgang heeft gehad met Hubert van Eyck en/of met diens leerlingen.

In 1898 werd deze vermelding in vraag gesteld door Victor Van Der Haeghen (noot 33), die meende dat deze leerling van de van Eyck's een creatie is van de fantasticus Theodore Schellinck (168). Volgens de twee hoger vermelde critici zou Simon van den Bossche in 1412 meester zijn geworden en reeds in 1427 benoemd als gezworene, terwijl hij in 1444 aangesteld werd als deken van het Gentse Sint-Lukasgild. In 1425 was hij reeds gehuwd, daar in dat jaar zijn eerste zoon, eveneens Simon genaamd, geboren werd. Frans De Potter (noot 52), die de zoon verwart met de vader, vermeldt dat Simon de oude bekend stond als portrettist, terwijl De Busscher (noot 32) deze titel aan Simon de jonge toekent en de vader beschouwt als schilder van historische taferelen. Deze laatste auteur meent dat Simon de oude nog een andere zoon had die schilder was, nl. Lieven van den Bossche, die omstreeks 1427 het levenslicht zag en in 1481 overleed (noot 52). Deze Lieven van den Bossche zou eerst zijn opleiding genoten hebben bij Jan Martin, maar nadat diens welbekende zoon Nabur Martin in 1435 vrijmeester werd, ging Lieven bij hem in de leer. De Busscher meent dat Lieven van den Bossche vrijmeester werd in 1440. Volgens hem is de naam Steven van den Bossche, die in 1440 opgenomen werd in het gild (met als borg Nabur Martin (noot 32)) een verkeerde notering van de voornaam Lieven. Daarentegen wijst Van der Haeghen erop dat alle hoger vermelde schilders genaamd van den Bossche 19de eeuwse vervalsingen en aanvullingen zijn. Met zekerheid weten we dat een Lieven van den Bossche 'vindere' was van de St.-Niklaasparochie (169). In 1468 deed de stad Brugge een beroep op de schilder Lieven van den Bossche om mee te werken aan de stadsversieringen. Uit de betalingen (170) maken we op dat deze schilder een degelijk vakman moet geweest zijn. Hij ontvangt een ietwat lager loon dan Hugo van der Goes en een hoger loon dan Jan Martin. Volgens De Busscher hebben deze documenten betrekking op Simon's zoon, terwijl Van der Haeghen ze in verband brengt met diens homoniem en broer van Agnes van den Bossche. Persoonlijk kan ik moeilijk aanvaarden dat de 'vindere' dezelfde persoon

is als de schilder, daar deze nog in 1500 werkzaam was aan de versieringen voor de doop van de latere Keizer Karel (°1500)(171).

Laten we hier terug grijpen naar het gegeven, nl. heeft de schilder Simon van den Bossche ooit bestaan?

Tal van personen worden in het begin van de 15de eeuw met deze naam genoemd, doch er is geen enkel gegeven dat ons toeliet deze te identificeren met de hoger vermelde schilder (172), wat ons laat vermoeden dat deze schilder behoort tot het rijk der fantasiën.

DE SCHILDERSFAMILIE VAN DEN BOSSCHE

De familie van den Bossche - alhoewel niet van adel - had toch een belangrijk aanzien. Pieter van Den Bossche (°1339) schepen van Gent, wist Filips van Artevelde te overhalen om hem in 1382 aan het hoofd te stellen van het Gentse korps. Na de nederlaag in Westrozebeke vertrok hij naar Engeland (1385)(173). Hij was tevens kapitein van de Witte Kaproenen, een taak die later ook door andere leden van de familie van den Bossche zal waargenomen worden (Joris 1482, Gillis 1488). Het portret van Pieter van den Bossche herkennen we mogelijks in de man vooraan op het paard op de fresco's van de Leugemeete.

We weten met zekerheid dat enige leden van deze familie het ambt van schilder en beeldhouwer uitoefenden. Achilles van den Bossche werd op 21 februari 1427 (N.S. 1428) meester in het Gentse Sint-Lukasgild (174). In 1440 trad hij samen met Willem de Ritsere op als borg voor Jan Zegherien (175). Voor de strijd tegen Oudenaarde schilderde Achelet samen met Nabur Martin, Casin van Bassevelde en Joos Carve in 1451 en 1452 blazoenen, riddervanen, vaandels voor de trompetten en standaarden met het wapen van Gent (176). Was hij ook één der "ghesellen" van Nabur Martin, die in die periode werkzaam was aan de versieringen van de Sint-Lievenspoort (noot 32)? In 1451 en tot aan zijn dood in 1452 (177) oefende hij het ambt uit van deken van het Gentse Sint-Lukasgild (178). Geen enkel werk van hem is nog met zekerheid aan te duiden.

Een ander belangrijk kunstenaar was Jan van den Bossche. Deze beeldhouwer maakte samen met Hendrik de Mol een altaar gewijd aan de HH. Hieronymus en Gregorius voor de Gentse Sint-Michielskerk. Verder was deze sculpteur werkzaam voor de Brusselse Sint-Goedelekerk, de kerk te Anderlecht en voor het stadhuis te Leuven (179).

Opmerkelijk is dat de timmerman Cornelis van den Bossche in 1450 eikenpanelen en ander hout verkocht aan de beeldhouwer Cornelis Boene. Was deze Cornelis een afstammeling van de timmerman Gerard van den Bossche, die samen met Jan Borluut het reeds vermelde huis van Nikolaas van der Paele in 1378 in de Universiteitstraat kocht (180)? (thans : universi-

teitsgebouw). Deze timmerman had een zoon Jacob genaamd en een dochter Aleyt, die huwde met Mattheeus Coelins (181). De andere leden van de schildersfamilie van den Bossche, zullen wij bespreken in de studie over de naveling van Hugo van der Goes, daar Agnes van den Bossche een duidelijke epigoon is van de grootmeester.

Lambert van Eijcke, genaamd vanden Bossche

Op 15 mei 1360 droegen Henricus en Jan, zonen van heer Henricus van der Riviere het ridderleen Echelenpoel of Riviere op aan Lambertus van Eijcke, genaamd vanden Bossche, met als borg jonkvrouw Maria Cluytinch de dochter van Franco. In een document van 1426 wordt vermeld dat deze Lambertus een zoon had eveneens genaamd Lambertus van Eycke, alias vanden Bossche. Deze Lambertus had reeds van zijn zuster Elisabeth, die gehuwd was met Willem van Kesterbeke, een huis met landgoed te Zijpe (bij Ganshoren) verworven in 1408, waarvoor ridder Jan de Leeuw zich borg stelde. Lambertus was gehuwd met Maria Boote, dochter van Egidius. Ridder Walter vanden Winckele, heer van Wikette kocht dit leen van de voornoemde Arnoldus (?) van Eycke, welke later door aankoop in 1467 overging naar Johannes Stoop. Dit leert ons een belangrijke kommentaar bij het Edikt van 14 december 1616 over het leen Riviera (182). De eerste vraag die hier kan gesteld worden : hebben wij hier te maken met Lambert en Elisabeth van Eyck, broer en zuster van de gebroeders, en in welke mate zijn zij verwant met de Gentse schildersfamilie vanden Bossche? De naam van Kesterbeke is totaal onbekend in de 14de en begin 15de eeuw te Gent. Het zou me echter ook sterk verwonderen dat de van Eyck's het pseudoniem van Vanden Bossche droegen, daar zij oorspronkelijk van Hove (183) noemden. Dat de gebroeders van Eyck geen familiale betrekking hadden met de leden der Gentse schildersfamilie van den Bossche blijkt uit het feit dat de erfgenamen van Hubert en Elisabeth niet woonachtig waren in de Arteveldestad.

We hebben hier duidelijk terug te maken met homoniemen. Opvallend is de vermelding van de adellijke titel van Jan De Leeuw : RIDDER.

Wij kennen van Jan van Eyck een portret bewaard in het Kunsthistorisches Museum te Wenen waar op de lijst vermeld wordt : "JAN DE (afbeelding leeuw) OP SANT ORSELEN (Ursula) DACH (= 21 okt.) DAT CLAER EERST MET OGHEN SACH (geboren) 1401 GHECONTERFEIT (geschilderd) NVHEEFT MI IAN VAN EYCK WEL BLIJCT WANNEERT BEGAN 1436". Weale (noot 38a) identificeerde de voorgestelde met de Brugse goudsmid Jan de Leeuw - die aldaar in 1441 tot deken gekozen werd en in Damme leefde in 1455 - daar het model een ring met daarin een robijn en een smaragd vasthoudt. Rogier van der Weyden schilderde rond 1460 een portret van Francesco d'Este (noot 163), die de functies van kapitein van Westerloo en gouverneur en kapitein van Quesnoy bekleedde en regel-

matig door Karel de Stoute - met wie hij samen opgevoed werd - naar Italië als gouverneur werd gestuurd. Ook op dit portret wordt de voorgestelde afgebeeld met een ring. Deze houding had waarschijnlijk wel een betekenis en was enkel voorbehouden voor bepaalde adellijke heren aan het hof. Trouwens de kledij van Jan de Leeuw op van Eyck's portret verwijst direkt naar het Bourgondische hof. Wij mogen aanvaarden dat de geportretteerde een lid was van de adellijke Brabantse familie de Leeuw (noot 112), die zich vooral tijdens de regering van Karel de Stoute liet onderscheiden (184).

Olivier Portier en Pieter van der Pale

Wij moeten Olivier Portier eerder als een toevallig vermoedelijke samenwerker beschouwen van Hubert van Eyck. Reeds hebben we vermeld dat Robrecht Portier in zijn testament verklaarde, dat diens grafkapel in de verdwenen Heilig Kerstkerk opgesmukt zou worden met *"tbelde van sente Anthonise, welc beelde nu ter tyt (9 maart 1426) rust onder meester Hubrechte den schildere, met meer ander weercx dienende ten selven altare"* (nota 37). Ondanks dat men in de middeleeuwen het woord beeld als synoniem beschouwde van voorstelling, alsook van een beeldhouwwerk, neemt Van der Haeghen aan dat, door de vermelding van *"met meer ander weercx"* het hier gaat om een sculptuur met als voorstelling Sint-Antonius (185). M.J. Weale (186) neemt aan dat dit ander werk bestond uit schilderwerk, waardoor hij besluit dat het hier gaat om de zijluiken van een gebeeldhouwd retabel met baldakijn, waarin o.a. het beeld van de H. Antonius prijkte, dat gepolychromeerd was door Hubert van Eyck. We zouden hier dus met een zeer traditionele voorstelling te maken hebben. Ikonografisch onverklaarbaar is een beeld van deze heilige in een altaar dat gewijd was aan O.-L.-Vrouw en aan de abt Jan van der Moure (Moere, Moro), waardoor wij besluiten dat Portier dit beeld reeds in zijn bezit had voordat hij de opdracht gaf aan Hubert. Van der Haegen (o.c.) vraagt zich af wie de maker was van deze sculptuur en dan lijkt het hem aangewezen in de eerste plaats te denken aan Olivier Portier, die steenhouwer was. Robrecht Portier trad in 1404 op als borg bij de aanstelling van Jan Portier als voogd van de kinderen van de overleden Perchen (Gherchem) Portier de Jongere, die gehuwd was met Catherina van den Hove, nl. Ogier, Gossuin de Jongere en Olivier, waarvan de laatste drie het beroep leerden van steenhouwer (187). Zoals zijn broer in 1414-1415 werkte Olivier in 1419 aan de stadsversieringen en poorten van Gent. In 1433-1434 beeldhouwde hij een stenen Sint-Chirstophorus bestemd voor de Muidepoort. Daarnaast voerde hij belangrijke werken uit in 1432 aan de kerk te Dentergem en leverde hij in 1428-1429 gebeeldhouwde stenen voor de versieringen aan de Lakenhalle. Reeds in 1420 werd hij onder het dekenschap van de *"zarkhouwer"* Jan de Meyer de Jonge vermeld als gezworene en in 1445 werd hij aan-

gesteld als deken van het steenhouwersgild. Op het einde van zijn leven oefende hij het beroep van “erfscheider” (= landmeter) uit, waarvoor hij van de stad een pensioen genoot van 4 lb. gr. In 1444 ontvangt hij 4 s. gr. voor de “erfscheedene van der tafelen te doen verstellene in de kapelle van der Kure” (noot 191). Een aspekt dat er zou kunnen op wijzen dat hij inderdaad de auteur is van de hoger vermelde Sint-Antonius is dat Robrecht Portier hem in zijn testament begiftigde (188). Een andere vraag die Van Der Haeghen zich stelt is, heeft Hubert de mogelijkheid gehad om het werk voor Portier af te werken voor zijn dood (10-9-1426)? Men aanvaardt zonder meer meestal, dat dit altaar inderdaad voltooid was vóór de dood van Robrecht Portier. Een onderzoek hiernaar lijkt wel noodzakelijk. In verband met de betaling voor de stichting kende de weduwe van Robrecht enige moeilijkheden en daarom zou men *haer sepulture coren ende bevrijt hebben met I steenen saerk ende verchiert met glaesveinsters ...ende up dat men den saerc wech doen wilde ende de glaesveinstren uut doen ende betalen tfunerael van den vorseiden Robbrecht*” (189). Gelukkig kwam het zo ver niet daar weduwe Avesoete Portier-de Hoeghe geld leende aan Robrecht van Lokeren (190). Uit deze akte leren we dat het altaarstuk van Hubert van Eyck en Olivier Portier (?) voor 1438 niet in de kerk aanwezig was (en er waarschijnlijk ook, door de financiële moeilijkheden, nooit heeft in gestaan). We mogen aanvaarden dat de voltooiing van dit retabel uitbleef grotendeels door de waarschijnlijk heel plotse dood van Hubert van Eyck. Daar ook zijn zuster kort voor hem gestorven was, lijkt het heel goed mogelijk dat Hubert vrij jong overleed, waarschijnlijk door een plotse ingreep (vb. ziekte).

In ons eerste artikel haalden we ook aan dat Dhanens de Brugse kanunnik Joris van der Paele beschouwt als een familielid van DE SCHILDER (?) Pieter van der Pale en dat Jan van Eyck mogelijks langs deze weg in contact is gekomen met de geestelijke. We zullen deze mogelijkheid dan ook nader beschouwen.

De naam van der Pa(e)le treffen we veelvuldig aan in de 14de eeuwse Gentse archieven, doch Pieter blijkt daar geenszins familie van te zijn, daar zijn vader Jan de Oude afkomstig was van Huise. Ondanks dat Jan van der Paele woonachtig was in de Hoogstraat nabij De Poel, is hij nooit poorter geworden van Gent (noot 172). Na zijn dood in 1401 was Jan de Jonge woonachtig in dit huurhuis (noot 172). In 1428 werd dit huis omgebouwd tot brouwerij “De Pale” (noot 52), *die men niet mag verwarren met de gelijknamige brouwerij gelegen op de hoek van de St.-Jansvest, welke in 1397 eigendom was van Willem Leys* (noot 51). Jan van der Pale de Oude had bij zijn vrouw Kateline den Jonghen enige kinderen, o.a. Laureins, Agnes (die huwde met Willem Blaeubomme), Jacob (die vleeshouwer werd), Jan II (die huwde met Elisabeth), een dochter die huwde met Hendrick Wal-

broek en Pieter. Dhanens (noot 35) interpreteert verkeerdelijk dat deze Pieter schilder was. In het begin van de 15de eeuw bestond het Sint-Lucasgild niet alleen uit schilders en beeldhouwers, maar ook de glasschilders en goudslagers-vergulders waren in dit gild ondergebracht (noot 33). Pieter van der Pale was goudslager. Voor de eerste maal treft men hem aan in een akte van 28 februari 1401, waarin vermeld wordt dat hij een schuld ontvangt (noot 172). In hetzelfde jaar ontvangt hij samen met zijn broer Jan van diens huisbaas een schuld. Op 13 september 1401 betaalt hij samen met Heinric Walbrouc een som aan hun borg Robbrecht den Jonghen, die waarschijnlijk een familielid was van Pieter's moeder. Op 3 februari 1403 leent Pieter geld aan Gillis van Beversluis om waarschijnlijk een huis te kopen van Philip van Dronghene, vinder van de opperkosterij van de Sint-Michielsparochie. Door deze financiële moeilijkheden eist hij hetzelfde jaar nog 1 vierdeel en 64 roe land te Huise van zijn zuster als erfgoed. Kort daarna verkoopt hij 4 bunder van dit land aan Pieter de Langhe. Op 14 februari 1405 erkent zijn broer Laureins voor de schepenen Pieter nog 5 lb. en 16 s. gr. schuldig te zijn. In 1407 huurt Pieter van der Pale tot aan het einde van zijn leven een stal in het Groot-Vleeshuis, die eertijds gehuurd werd door zijn reeds overleden broer Jan. Zijn andere broer Jacob verhuurde zijn 2 gehuurde stallen in het vleeshuis verder aan Franssois Soyssonen en Jan Willaert. In hetzelfde jaar verkoopt Pieter die reeds gehuwd was met Margriete de Vos een vierde van hun huis "De Rijn" aan de Hoogpoort. Vanaf 1413 t.e.m. 1415, alsook in 1421-1422 was van der Pale deken van het Gentse Sint-Lukasgild (noot 33). In 1419 leverde hij het bladgoud voor de schilderijen in het stadhuis (191) voorstellende "De graven van Vlaanderen" geschilderd door Jan Martin en Willem van Axpoele. In dit jaar wordt eveneens zijn zoon meester-goudslager (noot 32). Opvallend is dat hij in datzelfde jaar eigenaar was van een "stove" (soort bad-sauna)(192) gelegen tussen de Toren- en de Zandpoortbruggen (Oude Houtlei), waarop hij een rente plaatst van "12 gr. 's jaers" voor de H. Geesttafel van Sint-Michiels, alsook een landcijns van 16 gr. uitgaand voor het gilde (van O.-L.-Vrouw up de Ra) in de H. Kerstkerk (193). Vanaf 20 november 1422 ging Jan de Stoevere, nadat hij zijn opleiding had genoten bij Campin te Doornik, voor 3 jaar in de leer bij Pieter van der Pale. Reeds op 19 april 1425 was de Stoevere werkzaam voor de H. Kerstkerk (ongeveer gelijktijdig met Hubert van Eyck)(194). Waarschijnlijk was Pieter van der Pale reeds overleden vóór deze datum. In geen enkel opzicht tijdens onze opzoeken konden wij tussen de familie van der Pale uit Huise en haar Brugse naamgenoten, waar o.a. Joris deel uit maakte, (195) een verband vinden. Wij mogen dus met zekerheid zeggen dat deze families tot in het begin van de 14de eeuw geen verwanten zijn van elkaar, m.a.w. goudslager Pieter is in geen enkel opzicht een familielid van kanunnik Joris.

Lieven van der Goes en Petrus Christus

Kort na de herwaardering van het oeuvre van Hugo van der Goes vroegen de critici zich af wie de leraar was geweest van deze grootmeester. In de bronnen vinden we als eerste Karel van Mander (1604) die meent dat Gent's belangrijkste schilder zijn ambt leerde bij Jan van Eyck. In de loop der eeuwen werd deze stelling overgenomen door Antonius Sanderus (1624, 1641, 1735), Joachim von Sandart (1675), Jan Pieter van Male (1713-1725), Jean-Baptist Descamps (1769), Philippe Antoine Baert (1785), Filip Spruyt (1789-1791), Pieter Frans Le Doulx (1730-1807) en Jean-Baptiste-Pierre Lebrun (1796)(196). Nadat men in de vorige eeuw aangetoond had dat Hugo van der Goes (\pm 1430-1482) onmogelijk in leer kon geweest zijn bij Jan van Eyck (\pm 1390-1441), kwam Delbecq (noot 145a) op het idee een Gentse homoniem te scheppen, die geboren werd in 1394. Schellinck (noot 166) wilde hier opnieuw zijn aandeel niet zien verloren gaan en hij liet zijn schilder Hugo van der Goes de Oude opnemen als meester in het Gentse Sint-Lukasgild in 1395. Bij een onnatuurlijke moeder verwekte deze kunstenaar een zoon, Lieven genaamd, die in 1406 meester werd, reeds in 1412 vermeld werd als gezworene en in 1419 aangesteld werd als deken van het Gentse gild. Volgens De Busscher (noot 32) had deze een zoon, die de naam van zijn grootvader droeg : Hugo van der Goes.

De Vigne (noot 167) en De Potter (noot 52) namen direkt aan dat Hugo de Oude in leer was geweest bij Hubert van Eyck, doch door het te grote verschil in jaren kwam De Busscher (noot 32) tot besluit dat niet Hugo, maar diens zoon Lieven een medewerker was geweest van de Van Eyck's. Nadat Van Der Haeghen aangetoond had dat deze voorvaderen nooit bestaan hadden (noot 33), zwegen de kunsthistorici in alle talen.

Wel heel toevallig is dat Lieven van der Goessins in 1423 woonde in het huis naast het vermoedelijk huurhuis van Hubert en Elisabeth van Eyck (noot 51).

De interpretatie van de oude geschiedschrijvers die vermelden dat Van der Goes een leerling was van Jan van Eyck moet meer gezien worden in de betekenis van navolger, in hetzelfde licht moet de vermelding van Sanderus dat Justus van Gent een leerling was van Hubert van Eyck, geplaatst worden.

Toen in 1836 het paneel "De Madonna met de HH. Hieronymus en Franciscus" van Petrus Christus zich in de verzameling Passavant bevond (thans Frankfurt Staedelsches Kunstinstitut)(noot 9a), ontdekte men op de lijst : PETRVS - XPI = ME - FECIT 1417. Onmiddellijk bracht De Busscher (noot 32) dit werk onder in de Gentse school. Mündler (197) toonde 4 jaar later aan dat het derde cijfer gerestaureerd was en meende er oorspronkelijk een 4 in te zien (1447). Na de ontdekking dat Petrus Christus te Baarle geboren werd, werd dit geboortedorp door Hulin de Loo eerst gesitueerd binnen het huidige Gentse grondgebied om daarna Baarle-Hertog als ge-

boorteplaats te kiezen. De Gentse critici o.a. Heins, Maeterlinck, Roosees vochten voor hun schilder en herdachten hem te Baarle (-Gent) met een gedenkteken en een straat-naam. De Nederlandse critici wilden hem zonder meer op de lijst der Nederlandse schilders brengen; ze brachten zelfs naar voor dat de familienaam Christus ook te Alphen en te Riel voorkwam, doch de eigenlijke 15de eeuwse documenten bleven uit (198). Gooris vond wel documenten waaruit bleek dat Petrus Christus (ca. 1420-1472-3) reeds Jan van Eyck (die vanaf 1421 in Den Haag verbleef en vanaf 1425 in Vlaanderen) kende tijdens hun Noord-Brabantse periode. Volgens dezelfde auteur was van Eyck afkomstig uit deze streek, wat reeds totaal weerlegd werd (noot 183). Indien wij eerlijk zijn moeten we bekennen dat noch in Baarle-Gent, noch in Baarle-Hertog documenten werden gevonden die er op zouden kunnen wijzen, dat Petrus Christus in één dezer gemeenten het levenslicht zag. Mogelijks gaat het hier om een ander gehucht dat in de 15de eeuw dezelfde naam droeg.

Van deze schilder kennen we maar één werk waarop hij zijn naam voluit schreef : Petro Christophori, wat eigenlijk in onze taal niet betekent verlosser of Christus, maar vervoerder van de verlosser of Christophorus. In Vlaanderen noemden wij deze heilige Sint-Christoffel. Opvallend is dat men tot in het begin van deze eeuw deze schilder niet noemde - zoals de 16de eeuwse Italiaanse schrijvers - met zijn verlatijnste naam, maar met zijn Vlaamse naam : Pieter Christophsen. Hieruit kunnen we misschien opmaken dat de oorspronkelijke naam van Petrus Christus eigenlijk Pieter Christophsen is. Ondanks deze benadering zal Petrus Christus steeds tot één school behoren en dat is deze van Brugge. Merken we op dat in de verzameling De Grootte te Gentbrugge een werk wordt toegeschreven aan deze schilder.

Hoewel het zeer moeilijk uit te maken valt hoe lang een leertijd duurde, halen we hier de namen aan van de schilders die in aanmerking komen, die mogelijks vertoefden in het atelier van Hubert van Eyck : Heinric Scelling, Jan Counemyns, Rogier van den Kerckhove, Gerard Van der Meere, Joos van Sols, Haetsalet van den Bossche, Jan de Wulf, Maercx van Gestelle, Jan Colins, Jehan Thomas en Pieter van der Muelen (noot 33).

Rudy VAN ELSLANDE

NOTEN

141. Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1426-1427, f. 19.
142. Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1429-1430, f. 85 v°
143. Vgl. *van Elslande R.*, De Geboorte van Christus in het Groot Vleeshuis, in : Ghendtsche Tydinghen, 1981, blz. 103-106.
144. *E. De Busscher*, Recherches sur les peintres et sculpteurs à Gand aux XVIe,

- XVIIe et XVIIIe siècles, Gent, 1866, blz. 202, 204, 207.
145. a) *Crowe J.A. en Cavalcaselle G.B.*, Le manuscript de M. Delbecq (overdruk) blz. CXIX-CXX; b) *H. Hymans*, Carel van Mander, Le livre des peintres. Vie des peintres flamands, hollandais et allemands (1604), traduction, notes et commentaires par H. Hymans, Paris 1884; c) Volgens *J. Van Vloten*, Nederlandse schilderkunst van de 14de tot de 18de eeuw, 1874 was deze Madonna geschilderd voor de Sint-Baafskathedraal.
 146. *C. Dehaisnes*, L'art chrétien en Flandre, 1860, blz. 221 (gebaseerd op L. De Bast). Het portret zou daarna overgebracht zijn naar Picardië (*M. Passavant*, Kunstreise durch England und België, blz. 379, *A. Michiels*, Histoire de la peinture Flamande et Hollandaise, 1845, blz. 174-177 (dl. II).
 147. *A. Wauters*, Sur quelques peintres de la fin du XVe siècle, in : Bulletin de l'Académie royale de Belgique, Brussel, 1882, dl. V, blz. 83.
 148. *Lodovico Giucciardini*, Descrittione di Tùtti i Paesi Bassi, altrimenti detti Germania inferiore Con piu carte di Geographia del paese, e col ritratto naturale pi piu terre principale, Antwerpen, 1567, blz. 97-98.
 149. *H. Van Duyse*, Meire, Gerard Vander en Jan Vander, in : Biographie nationale, dl. XIV, Brussel 1897, col. 300-307.
 150. *Antonius Sanderus*, Verheerlijkt Vlaandre, behelzende eene algemeene en nauwkeurige beschryving van dat graafschap en van zijne algemeene en byzondere wetten; alsmede eene chronologische en historische opvolging zyner graaven, tot op Karel den VI tegenwoordig Roomsch Keizer, Leiden, 1735.
 151. *Kervyn de Volkaersbeke*, Les églises de Gand, dl. I, Gent 1857, blz. 33; *Kervyn de Volkaersbeke*, Gerard van der Meer, in : Messenger des Sciences Historiques 1865, blz. 1-12.
 152. a) *L. De Bast*, Variétés, in : Messenger des Sciences Historiques, okt. 1823, blz. 256; b) *A. Voisin*, Guide des voyageurs dans la ville de Gand, Gent, 1826, blz. 268-269 (herdruk 1831 en 1837, blz. 175); c) *P.F. de Goesin*, Guide de l'étranger dans la ville de Gand, Gent, 1831, blz. 2 (Universiteitsbibliotheek, hs. G. 3342, onvoltooide uitgave); d) *J.J. Steyaert*, Beschrijving der stad Gent, Gent 1838, blz. 123; e) *A.J. Passavant* noot 102, *J.J. De Smet*, Notice sur la cathédrale de Saint-Bavon, par un membre du clergé de cette église, Gent 1853, blz. 21; f) *J. Steyaert*, Volledige beschryving van Gent, Gent 1857, blz. 86; g) *C.P. Serrure*, Notice sur un tableau du XVe siècle provenant de l'église Saint-Bavon à Gand, Gent, 1862; h) *C.P. Serrure*, Eene schilderij der vijftiende eeuw, voortkomende uit de kerk van Sinte-Bavo, te Gent, in : Vaderlandsch Museum, dl. V, Gent 1863, blz. 275; i) *A. Siret*, Manuel du touriste et du curieux à Gand, Parijs-Brussel, 1864, blz. 8-9; j) *A. Wauters*, Sur quelques peintres de la fin du XVe siècle, in : Messenger des sciences historiques, 1865 (overdruk noot 147); k) *A.J. Du Pays*, La Belgique et la Hollande (Guide Johanne, Guide Diamant), Parijs 1867, blz. 101; l) *W.H.J. Weale*, Tableaux de l'ancienne école néerlandaise exposés à Bruges dan la grande salle des Halles, Gilde de Saint-Tomas et Saint-Luc, Brugge 1867, blz. 19-20, nr. 13; m) *W.R(ogghé)*, Guide historiques et topographiques de la ville, Gent 1883, blz. 100; n) *F. Van Den Bemden*, Recherches genealogiques concernant la famille de Maeght, de Maecht, de Maegh, anciennement de Maech, de Gand (1300-1896), Gent, Stadsarchief (publikatie niet in de handel, doch gebruikt door : *V. Fris*, Un financier et mécène gantois du XVe siècle, Laurent de Maech, Antwerpen, 1924; overdruk in : Annales de l'Académie royale d'Arché-

- ologie de Belgique, 1923, blz. 307-342, ibidem 1924, blz. 221-271; o) *K. Baedeker*, Belgique et Hollande, 19de uitgave, Parijs-Leipzig 1910, blz. 156; p) *De Buscher* (noot 32), q) raadpleeg ook : Brussel, Archief van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en landschappen, brief 9 dec. 1856 en brief 29 jan. 1858, bundel 2009 en bundel 7491; voor de verwijdering van het opschrift raadpleeg : q) *F. De Smet*, verslag 1935-begin 1936 (d.d. 21 januari 1936), Brussel, Archief van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en landschappen; alsook zijn nota's in de Gentse Universiteitsbibliotheek; r) *G. Hulin de Loo*, Bruges 1902. Exposition de Tableaux Flamands des XIVe, XV et XVIe siècles. Catalogue critique, Gent 1902, nr. 30; s) *W. Martin*, noot 80c.
153. Het gaat hier om het retabel van Hoogstraten, waarvan Passavant (noot 102) het schenkersluik aan een ander meester toekent; de lijst werd aangevuld met een werk uit de Sternburgse gallerij te Lutschema (noot 145c), 2 portretten van Karmelieten te Londen en Minden, een aanbiddeing der wijzen en een Madonna met schenker te Berlijn, een Annunciatie te Madrid en de Veneciaanse miniaturen van Sint-Marcus (*J.A. Crowe-G.B. Cavalcaselle*), *The early flemish painters*,...1957.
A. Wauters, De Vlaamsche schilders der XVe eeuw, Hubrecht & Jan van Eyck-Rogier van der Weyden-Hugo van der Goes-Dirk Bouts-Hans Memling-Quinten Metsys, Gent, 1886, blz. 64-65.
154. in : Bulletin de la Commission royale d'art et d'archéologie, Brussel, 1886.
155. a) Naamlijst der schilderijen bestaande in het museum van de burgerlijke godshuizen van Antwerpen, 1884, blz. 8, nr. XXVIII; Administration des Hospices Civils d'Anvers. Comptes Moral administratifs de 1885, Antwerpen, 1886, blz. 12-18; b) Beknopte catalogus museum Maagdenhuis, nr. 18 (eveneens toeg. Gerard van der Meire).
156. De auteur vermeldt niet dat het werk in de Naamlijst van 1847 (nr. 23 of 29) vermeld wordt als "School van da Vinci". *J.P. De Bruyn*, De schilderkunst van de 15de tot de 17de eeuw, in : Gent 1000 jaar Kunst en Cultuur, Gent 1975, blz. 115-116, 190-191, 194-195.
157. In hetzelfde museum had men reeds een Hemelvaart van Maria, die Waagen aan Van der Goes toekende, door M. Van Hasselt op naam gebracht van Gerard Van der Meere, om daarna door J.A. Crowe-G.B. Cavalcaselle toe te schrijven aan Goossen Van der Weyden (R. van Elslande-A. Evrard, Kritiek onderzoek naar de H. Mis van Gregorius in de Sint-Gertrudiskerk te Wetteren toegeschreven aan Van der Goes, in : Jan Broeckaert, ter perse).
G. Hulin de Loo, Catalogue du Musée des Beaux Arts, Gent 1909, blz. 84; eveneens aanvaard dr. *L. Maeterlinck*, Une école primitive méconnue Nabor Martin, où Le Maître de Flémalle. Nouveaux documents, Brussel-Parijs, ill. 55.
158. *A. Janssens de Bisthoven*, Meester van de Brugse passie-taferelen, in : Anonime primitieven, Catalogus met wetenschappelijke bijlage, Brugge 1969, blz. 26.
159. *Michiels A.*, Les Peintres Brugeois, Brussel, 1846, blz. 157. b) *H.-G. Hotho*, Die Malerschule Huberts Van Eyck nebst deutschen Vorgängern und Zeitgenossen, Berlin 1855-1858. (dl. 2); Waagen, Handbook of painting, 1860, vol. II.
160. *D. De Vos*, Stedelijke Musea Brugge, Catalogus schilderijen 15de en 16de eeuw, Brugge, 1979, blz. 201-203.
161. *K. De Flou*, Promenades autour de Bruges, Brugge 1935, blz. 52.
162. *G. Chabot*, Gérard Horenbout peintre et miniaturiste Gantois, in : Schets, 1956 nr. 5, blz. 346-354

163. *M.J. Friedländer*, Early Netherlandish Painting, vol. II, Rogier van der Weyden - Master of Flemalle, Leyden - Brussel, 1967, blz. 37, ill. 58 en blz. 69, nr. 44, ill. 65.
164. *J. Van Den Branden*, Geschiedenis der Antwerpsche Schilderschool, Antwerpen, 1883; voor Margaretha zie dl. I, blz. 39; Jan-Baptist Van der Meire (15-12-1664 - 1-2-1701) werd meester in 1586. Na zijn huwelijk met Catharina Tassaert huurde hij een huis in de Korte Gasthuisstraat. Een twaalfstal gesigeneerde werken zijn van hem bekend (dl. III blz. 61-62)(zie ook noot 149); Jozef de Meer richtte tweemaal de Kunstmaatschappij op (1800,1805) en in 1804 stelde hij tentoon in het Antwerps stadhuis (dl. III blz. 328, 356, 347); *M. Rooses*, Geschiedenis der Antwerpsche schilderschool, Gent 1876 vermeldt dat Gaspard de Craeyer voor de graftombe van Joannes van der Meersch (†1619) - schepen van Aalst - in de Antwerpse Carmelietenkerk een doek schilderde; *Th. van Lerius*, Biographies d'Artistes Anversois, in : Uitgaven der Antwerpse Bibliophilen, nr. 8, Antwerpen 1880. vermeldt deze naam niet.
165. *V. Van Der Haeghen*, noot 33; *V. Van Der Haeghen*, La corporation des peintres et des sculpteurs de Gand, matricule, comptes et documents (16e-18e siècles), in : Handelingen der maatschappij van geschied- en oudheidkunde te Gent, dl. VI, Gent, 1905-1906.
166. *E. De Busscher*, Recherches sur les peintres gantois, in : Bulletin de l'Académie royale de Belgique, 1ste serie, dl. I., Brussel 1853, blz. 292 e.v.
167. *F. De Vigne*, Ecole de peinture et de sculpture à Gand, Peintres et Sculpteurs gantois aux XIVe, XVe et XVIe siècles la plupart inconnus, in : Annales de Société royale des beaux-arts et de littérature de Gand 1851-52, Gent 1853, blz. 284-329 (Volgens Van der Haeghen (noot 33) zou F. De Vigne deze publikatie overgenomen hebben van De Busscher (vorige nota)).
168. *R. van Elslande*, De geboorte van Christus in het Groot-Vleeshuis, in : Ghendtsche Tydinghen, 11de jg., dl. I, Gent, 1982, blz. 103-104.
169. Kenlic zij allen lieden dat Lievin vanden Bossche, Gillis de Dromere ende hare ghesellen, vindren van Sente Niclaeus prochie in Ghent, gaven in recordé dat zij wijsden den xxjen dach van octobris lestleden Jan Laute...Actum 10 januarij 1459 n.s. Gent, stadsarchief, jaarregister 1458-1459, f°xliiij; Item...6 septembre 1459, (etc.) ibidem.
170. A Hugue van der Gous, païé pour x jours et demy qu'il a ouvré, à xiiiij s. pour jour.....vij lib. vij s.
A Lievin vanden Bosque, païé pour xj jours qu'il a ouvré, au pris de x s. par jour.....CX s.
A Jehan Martin, païé V jours a x s. pour jour.....I s.
A. De Laborge, Les duc de Bourgogne, Brugge 1851, aanhangsel, deel II, documenten.
171. *G. Hulin de Loo*, Notice sur deux peintres gantois du XVe siècle : Lieven van den Bossche et Willem van Lombeke (alias de Ritsere), in : Bulletin de la Société d'Histoire et d'Archéologie de Gand, Gent, 1908, (nr. 1) blz. 8-15.
172. Zie hiervoor : Regesten op de jaarregisters van de Keure - schepenen - in het Stadsarchief te Gent, opgemaakt door *J. Boon*, *J. Vannieuwenhuysse*, *M. Houbrechts*, *H. Vandersteen*, *J. De Zutter*, *J. Van De Wiele*, *R. Nowé*. In 1408 verkocht Lieven van den Bossche, wolhandelaar (1402-3, 1434), die ook eigenaar was van een huis gelegen aan het wevershuis én een huis bij het wandelaarskasteel (1400-1, nr. 525)(mogelijks zelfde huis), zijn eigendom op de hoek van de

- Achtersikkel en het Sint-Baafsplein (P. Voituron, plan Sint-Jorishof 18de e., pl. II, litho Allaert) aan de priester Cornelis van der Keren, die op het huis een erfelijke rente plaatste voor de gilde van O.-L.-Vrouw van de Sint-Michielskerk (1407-8, 743, 1191). In 1453 behoorde het huis aan Jan van Impe.
173. *J. Steyaert*, Beknopte beschrijving van Gent, Gent 1847, blz. 101; (i.v.m. de Witte Kaproenen) *Vandermoesen M., Ryckaert M. en Coornaert M.* : De Witte Kaproenen, de Gentse opstand (1379-1385) en de geschiedenis van de Brugse Leie, in : *Kultureel jaarboek van de provincie Oost-Vlaanderen, Bijdragen, Nieuwe Reeks*, nr. 10, Gent 1979, blz. 115.
174. Gent, Stadsarchief, jaarregister 1427-1428, 1427 (N.S. 1428) februari 21, f. 42 v°
175. Gent, Stadsarchief, Jaarregister, 1440-1441, 1440 december 25, f. 52.
176. 1451-1452. *Eraert* voer Audenaerde (16-24 april 1452). Item, *Nabor Martins*, *Casin van Bassevelde* ende *Joos Carve*, van v groote banieren te scildene metten santen vanden prochien ende der stede wapene, vanden sticke xxj s. gr. - Van lxxxj groote pingoene, vanden sticke ij s. ij d. gr. - Van xij cleene trompincheele, ten zelven prijse. - iij groote banieren pner (ten trompeneeren?) metten stede wapen, vanden sticke vj s. gr. - Van een duust cleene pingoene, vanden sticke ij gr. Comt te gadere xxiiij lib. iiij s. vj d. gr.
- Onvoorsine costen anlevende der oorloghen. - Item, *ghecocht jegen Bertram Hackaert* xj ellen zwarts boekraens te iiij gr. delle, ende xj ellen kets te vj gr. delle; van xxx ellen wullen fringen te xij meiten delle; van v ellen kets te vj gr. delle; van xxx ellen wullen fringen te xij meiten delle; van v ellen zwarts boekrants ten vorn.prijse, daer v groote banieren van den prochien ende vj blasoenen af ghemact zijn. - *Nabor Martins*, *Achelet vanden Bossche* ende *Casin van Bassevelde* van de voorseide banieren te scildene, vanden sticke xxj s. gr. ende vanden blasoene van elken v s. gr. Comt al vij lib x.s. gr. -;
- Item *Casin van Bassevelde*, vanden pincheelen ende *pipers pingoene* te scildene metter stede wapene, vj s. gr. ende ij groote blasoene, van den sticke vj s. gr.
- Item, *Cassin van Bassevelde* (ij groote blasoene omme ij nieuwe trompetten) te scildene, vanden sticke vjs. gr. Ende de huesen ende yserin banieren metter stede wapene staende op de torrekens tKeyserpoorte, vj s. gr.
- Item, *Cassin van Bassevelde*, van vj blasoene te scildene metter stede wapene, vanden sticke vj s. gr. ende van ij cruussen omme de lieden up te eedene, ij s. vj d. gr.
- Item, *Achelet van den Bossche*, van v banieren vanden meesten, te wetene van den prochien, te scildene, vanden sticke xx s. gr. - iiij cleene trompincheele, van den sticke ij s. ij d. gr. - xxvj groote pingoene, van den sticke ij s. ij d. gr. - ijc xl cleene pingoene ende ij banieren pner metter stede wapene. Comt al xj lib. ij s. GR. (Gent, Stadsarchief, rekeningen van de stad over 1451-1452).
177. *U. Thieme-F. Becker*, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Kunstler*, 1910, dl. 4, zie *Bossche familie* vanden en *Bossche Achilles* van den.
178. Gent, Stadsarchief, Register van de Wijsdommen 1451-1452.
179. *E. Marchal*, *La sculpture et les chef-d'oeuvre de l'orfèvrerie Belges*, Brussel 1895, blz. 207.
180. tHuis, an den Kalandenbergh, daer *Clais van der Paele* nu ter tyt in woond, met allen sinen ghelieghen naest *Jacobs was van Artevelde* an de zyde ter Kauteren waerd, Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1368-1369, f. 51 v°; *Kenlic* zij etc. dat vander ghedinghe dat was tusschen *Janne van Artevelde* over hem ende sine

- broeder ende zuster, an deen zyde, ende Claise der Pale ende Mergr. sine wive, an dander, alse van eenen huus staende an den Calanderbergh tuuschen Jacobs huuse was van Artevelde ende den huus ter Pale van den welcken Jacob vors. jn tiden verleden dede maken eene cokene, Gent, Stadsarchief, jaarregister 1360-1361, f. 40; verkoop van het huis zie De Potter (noot 52) deel V, blz. 50. Merkwaardig is dat de beeldhouwer Willem Hughe in 1483 een woning naast het huis de Pale kocht, nl "het Hof van Maistaing", genaamd naar de vorige eigenaar Walraven van Massemen die het in 1407 verkocht aan het klooster van Beaupré bij Geraardsbergen. Merken we op dat Gerard van den Bossche samen met Jacobs de Scaerslijpere zich in 1361 borg stelt voor de erfgenamen van Pieter de Scaerslijpere en hun voogden aan wie de Antwerpenaar Arnoud Clap nog 7 lb. 16 s. gr. torb. moet betalen (Gent, stadsarchief, jaarregister 1360-1361, 1361 april 10 f. 34 r°).
181. Gent, Stadsarchief, jaarregisters : 1402-3, 1403 febr. 15, f. 30 r°, ibidem, 1402 okt. 26, f. 6 v°; idem 1407-1408, 1408 mei 25, f. 44 v°; vgl. ook idem 1407-1408, 1408 augustus 6, f. 72 r° (& f. 57 v°).
182. *Van Eijkelberg*, Van Eyck, Maaseik, geboorteplaats der van Eyck's?, dl. II (documenten), Antwerpen 1981, blz. 8.
183. *R. Van Elslande*, De herkomst der gebroeders van Eyck (nog niet in publicatie gebracht)
184. In 1474 legde Karel de Stoute nieuwe belastingen op. Holland en Zeeland weigerden om deze te betalen en de hertog stuurde zijn meest toegewijde dienaars, o.a. een Jan de Leeuw, om hen te onderwerpen.
185. *V. Van Der Haeghen*, Robbrecht Portier et sa famille; ses rapports avec Hubrecht van Eyck. -La ville de Saint Bavon, in : Handelingen der Maatschappij van geschied- en oudheidkunde te Gent, Gent 1914, blz. 9-10.
186. *M. James Weale*, in : *Revue de l'Art chrétien*, juli 1900.
187. Item ghegheven Ogier Poortier over thuut trecken vanden inhoudene vanden steene staende in de camere vander Kuere (in het Gents stadhuis) 12 gr. (in 1451). Kenlic zij etc. dat dit es den staet van goede toebehorende Ogierkine (Ogier), Goeskine (Gossuin), Willekine (Willem) en de Fierkine (Olivier) Portier, Perchen (Gherchen) Portiers kinderen, hemlieden toecommen verschenen ende verstoven van haerlieder vader bi alsoe dat hij comen es van live ter doet also men wel houdt dat hij es mids dat men in VI jaren gheene warachtighe boetscepe der af ghehoert en heeft, welc goed Jan Portier voogt van den vornomde kinderen up bringht voor onse heeren scepenen ghelijc dat ghedeelt ende vereffent es jeghen Katheline van den Hove der vorseide kindere moeder.
- Eerst hadden de vorseide kindere deene heelt van eenen huis staende tsente-Baefs up de Couterstrate up diversser lantheeren erve, met VIII sc. X den. par si-aers uten gheelen huus gaende de landcheins, welke heelt van den vorseide huus, bi consente van scepenen, vercocht es mids dat zeere te valle stoet Mergrieten Boudins zuster Vernadele, omme XLIII sc. gr. daerof dat de voecht als nu deene heelt ontfaien heeft, ende dandere heelt dragh XXI sc. V den gr. sal Mergriete vorseit betalen onthier ende paeschen eerstcommende alsoe vorwaerde es.
- Item hebben de vorseide weezen in ghereeden ghelde commende van haerlieder deele van juweelen in haven ende cateilen, de somme van XXIX sc. VII den. gr. Ende hiertoe gheleit de XLIII sc. gr. etc. commende van den vercoepene van den vorseide huus, so comt al der kindere ghelt III lb. XII sc. VII den gr., de welke de

voecht als nu kent onder hem hebbende ende salre jaerlicx af gheven pensioen alsoe men usert, versekert etc. Ende vort so sijn borghen over hem ende over Bernaert van tSerscamp ende Robbrecht Portier.

Item hebben de weezen de heelt van 1/2 ghemete eeghs staende in dherde buten sente Baefs, up de grond van Jacop Doedins leene. Actum XXX junii. En de waert so dat de vader noch te lande quame, elken staende in sine rechte alsoet behoert (Gent, Stadsarchief, Staten van Goederen, 1404-5, f. 49 v°).

188. Item Oliviere Portier, den welken Oliviere ic beloofde, ende den maghen ende vrienden van sinen wive, nu es voir thuwelic van hem leeden, ende mids dat thuwelic van hem beeden te bet voortganc soude hebben, te ghevene XX lb. gr. van den gheredsten goede dat achter mi bliven soude, ende begheere dat de selve Olivier de vorseide somme van XX lb. gr. hebben heffen ende aenverden sal van den gheredsten goede dat achter mi bliven sal (noot 37)
189. Gent, Stadsarchief, Staten van Goed 1432-1433, 5 mei 1433 (N.S. 1434) f. 71 v°.
190. Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1437-1438, 9 sept. 1437, f. 10.
191. F. Van Tyghem, Het stadhuis van Gent, dl. II, Bijlagen, in : Verhandelingen van de Kon. Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten, 1978, blz. 55.
192. In de Hoefijzerstraat stond het badhuis De Pale vgl. E. Levis, Het wandelaertsteen en andere "stoven", in G.T., 13de jg., nr. 3, 1984, blz. 148-157. Lieven vander Ghyst, een pleyn beheymy met eenen thunne gheleghen an dandre zyde vanden watersceppe, jeghen de Wellincstrate, daer een puttin up staet, dienende te ziere bruwerien, es breet ten voerhoefde langst ter straten omtrent LXV voete ende tusschen der straten ende den watre eyst lanc omtrent XXVIII voete...Neven den watersceppe, die leeght jeghen de strate, die men heet den Broet sac, heeft Pieter van der Pale een pleyn beheymt met eenen ghelende daer siin putten up staet dienende te ziere stove..., Gent, Stadsarchief, Rentboek van de stad 1418, f.77
193. M. Gysseling, Inventaris van het archief van de 's-Heilig-Kerstkerk te Gent, in : Handelingen der Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent, dl. X, Gent 1956, blz. 29, nr. 498.
194. V. Van Der Haeghen, Jan de Stoevere, élève de Robert Campin, contemporain de Hubert van Eyck à Gand, in : Handelingen der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent, Gent 1914, blz. 38
195. R. De Keyser, De kanunnik van der Paele, in : Spieghel Historiael, VI, 1971, blz. 336-343; R. De Keyser, Paele, Joris van der, in : Nationaal Biografisch Woordenboek, dl. V, Brussel, 1972, kol. 673-677; Joris' moeder was een Carlins, een familie herkomstig uit Henegouwen : J. Bosmans, Armorial de Belgique, Brussel, 1889.
196. R. Hoozee-E. Duverger, Imaginair Museum Hugo van der Goes, Gent, 1982, blz. 80-88.
197. O. Müндler, P. Christophsen-Marinus, in : Journal des Beaux-Arts et de la Littérature, dl. V, Brussel 1863, blz. 126-128.
198. Binnenkort verschijnt er een artikel van mij over P. Christus in Land van Nevele.

EVEN MEMOREREN : 250 JAAR GELEDEN STIERF FRANCISCUS ROOMAN.

Op 7 januari jl. was het precies 250 jaar geleden dat Franciscus Rooman, alias François Romain, overleed in het Predikherenklooster te Parijs.

Wie deze geboren Gentenaar was kunt u lezen in het onderstaand artikeltje dat destijds verscheen in "Palmarès" en dat wij hier herpubliceren met de vriendelijke toelating van Mevrouw Penen.

In het begin van de vorige eeuw, toen er na de afschaffing van de kloosters door de Franse Republikeinen, heel wat koopjes te doen waren, kon onze stedelijke Akademie van een zekere Rossel, een uitgedreven kloosterling, aan de spotprijs van 58fr. een mooi portret, een Predikheer voorstellende met in de linkerhand het bouwplan van het Pont Royal te Parijs, aankopen. Aan de hand van dit detail had men geen moeite om het personage te identificeren als zijnde de Gentse Predikheer-architect, Franciscus Rooman, François Romain wanneer hij in het Frans schreef, Frater Franciscus Romanus als geestelijke.

Het portret zelf werd achtereenvolgens toegeschreven aan Jean-Baptiste de Champaigne, Philippe de Champaigne, Pieter Subleyras en François Jouvenet, hoogstwaarschijnlijk geldt het een geslaagde kopij of replek van het portret door Jouvenet dat in het Museum van Caen berust.

De toevallige ontdekking van dit schilderij zou de heerlijke figuur van deze beroemde Gentenaar die enigszins in de vergetelheid was geraakt, opnieuw op het voorplan brengen : men maakte een borstbeeld, een tekening, een gravure naar dit portret en auteurs trachtten de waarheid over het leven en de loopbaan van deze eigenaardige kloosterling, die meer aan het Hof, in salons of op de werf dan in een kloostercel zijn dagen doorbracht, te achterhalen.

Volgens zijn grafplaat in de kerk van het noviciaat der Predikheren, in de wijk van Saint-Germain te Parijs, werd hij te Gent in 1646 geboren doch alles wijst erop dat hij in 1647, op 22 maart, te 6 u. 's morgens, als zoon van Bartholomeus Rooman en Barbara Lambrecht werd geboren en dezelfde dag gedoopt.

Over zijn jeugdijaren is weinig geweten, behalve dat hij aanleg vertoonde voor de wiskundige wetenschappen en een godvruchtige jongen was. Beide hoedanigheden rijmde hij op 25-jarige ouderdom aaneen door op 19 april 1672 als lekebroeder in het klooster der Predikheren te Maastricht te treden, en er drie jaar later zijn professie te doen.

Waarom hij zulks te Maastricht en niet te Gent deed, hebben de auteurs zich tevergeefs afgevraagd. Wij menen dat het antwoord ter plaatse moet gezocht worden en dat het waarschijnlijk op aanraden van zijn oversten al-

hier zal geweest zijn dat deze knappe aanwinst het klooster van Maastricht vervoegde waar hem een kolfje naar zijn hand te wachten stond.

De kloostergebouwen verkeerden er in erbarmelijke staat : vier eeuwen oud, bouwvallig en bovendien zwaar verminkt door de Beeldenstorm, wachtten zij op het talent en de kunde van een bekwame architect. De roeping van Franciscus Rooman was voor de Predikheren als een manna; en inderdaad pas had hij het dominikanenkleed aangetrokken of men zette hem aan het werk : de bouwvallige gebouwen werden hersteld en wanneer hij hiermede klaar was, gaf men hem een andere opdracht : een nieuwe vleugel voor de zieken en de vreemde gasten. In 1683 zag gans het ensemble er flink en fris uit en boven de ingangseur metselde men een steen met de letters F.F.R., aliàs Frater Franciscus Romanus.

Nu er voor hem geen werk meer in het klooster, intra muros, was, zou men er wel buiten het klooster vinden, want dat kon de gemeenschap nog een mooie stuiver opbrengen.

Men sukkelde toevallig in die jaren met een bouwvallig geworden brug op de Maas; de plaatselijke overheden die op de hoogte waren van de prestaties van de Gentse broeder, wendden zich tot hem om een nieuwe boog aan de Maasbrug te bouwen. Op 24 juni 1683 werd tussen het stadsbestuur van Maastricht en “broeder Francis Rooman, met oorlof van de p.p. Predikheren binnen Maestricht” een overeenkomst ondertekend volgens dewelke Broeder Romanus zich verbond “in den tijd van vijf maenden” het werk uit te voeren. De overeengekomen prijs, 14.000 gulden zou gestort worden “in vijf peiementen” en de “voors penninghen sullen getelt worden in handen van heeren Predicheeren”!

Deze laatsten hadden er alle belang bij gedurende de werken hun broeder Rooman goed te verzorgen, want zij zouden, moest hem iets overkomen, het gelag moeten betalen : “Ende in cas (dat Godt verhoede) den aennemer broeder Francis Roman quam t’ overlieden, dat alsdan de voorseijde patres sullen verobligeert weesen, de voorgestrecte penningen te rembourseren”.

Onze Predikheer-architect zal wel eenieders troetelkind zijn geweest in het klooster, gedurende die vijf maanden. Veel zorgen moest men ten andere niet maken, want op de vastgestelde dag was Rooman klaar met het werk en al de bijkomende kosten wegens onvoorziene uitgave en werken, werden zijn oversten in klinkende munt betaald.

In die tijd was het bouwen van een brug een gevaarlijk en ingewikkeld iets. Er waren geen gediplomeerde ingenieurs en architecten en men moest dus voortgaan op de goede naam en faam van degenen die zich in het vak specializeerden.

Zij moesten niet te dik rondlopen, want het nieuws van het sukses van Broeder Romanus te Maastricht verspreidde zich zo snel dat het na enkele weken reeds over de grens trok, Parijs bereikte en zelfs het Hof van de

Franse koning Lodewijk XIV, waar het nochtans aan knappe elementen niet moest ontbreken. Welnu ook te Parijs scheen men erg verveeld met een brug die over de Seine, Saint-Germain met het Louvre en de Tuilerieën verbond. De stroom was er wel niet breed, maar hierdoor was hij des te sterker en gedurende de Middeleeuwen en tot 1632 had men het niet aangedurfd aldaar een brug te bouwen : een gewone veer bracht de Parijzenaars van de ene oever naar de andere.

In dat jaar trachtte men er een houten brug op te trekken, doch stroom, ijsschotsen en hoogwater rukten er regelmatig belangrijke delen van af.

In 1656 stelde brand een einde aan haar weinig roemrijke loopbaan; dan maar opnieuw geprobeerd met een houten brug die de naam Pont Rouge, als herinnering aan de afgebrande brug kreeg. Het werd een ramp voor de architecten : de brug stortte verschillende malen in en op 20 februari 1684 werd zij door de stroom gewoonweg weggespoeld en wat verder stuk gegooid op de oevers!

Een zonnekoning als Lodewijk XIV kon moeilijk een dergelijke nederlaag verkroppen. “Er zal een nieuwe brug, een stenen brug, op mijn kosten ditmaal, worden gebouwd” beval hij; Hardouins en de beroemde Mansart werden met plan en uitvoering belast. Twee pijlers schoten uit het water, maar de derde kon men onmogelijk boven water krijgen!

Het was op dat oogenblik dat men aan het Hof van de Franse koning, God weet langs welke weg of omweg, vernam dat een Gentse Predikheer, in een rekordtempo aan een Maasbrug te Maastricht een boog had kunnen bouwen in bijzonder ongunstige omstandigheden. Lodewijk XIV aarzelde niet lang : “Ontbied mij die Gentenaar”!

Zijn bevelen werden gewoonlijk zonder veel verzet uitgevoerd. Een paar dagen later zagen de hovelingen een jonge Vlaamse Predikheer, - hij was pas 38 geworden - nederig en bescheiden, met lang krulhaar en blozende wangen, doch zelfzeker, zijn intrede doen aan het hof van Versailles. Zelfzeker moet hij inderdaad geweest zijn om het aan te durven de verre tocht te ondernemen en een werk te verrichten dat zelfs de vermaarde Mansart niet had kunnen opknappen.

Zelfs de vermaarde bouwmeester Jacques Gabriël die toch geen beginneling meer was in het vak, was er niet in geslaagd meer dan twee van de vier pijlers van de Seinebrug, naar het plan van de even beroemde Mansart, boven water te krijgen en te houden.

U kunt nog altijd in de Larousse lezen dat het Gabriël was die de brug bouwde en voltooidde, omdat men toch in een lijvige Encyclopedie niet kan schrijven dat het een nederige en onbekende Gentse lekebroeder is geweest die deze krachttoer verwezenlijkte.

En toch is het zo geweest : na de toestand ter plaatse zorgvuldig te hebben bestudeerd, vooral het probleem van het opborrelend water dat de twee laatste pijlers tot dan toe, bij elke poging had weggespoeld, had Rooman, dank zij de ondervinding te Maastricht opgedaan, al vlug ingezien dat Gabriël ongelijk had het werk in te zetten aan de kant van St-Germain. Onze Gentenaar koos de andere oever en na enkele maanden mochten de Parijzenaars één van de mooiste Seinebruggen, de "Pont-Royal" bewonderen, een brug met vijf sierlijke bogen, 140m lang en 15m breed, die de eeuwen zou trotseren.

François Romain, zoals men Rooman in de Franse hoofdstad noemde, kreeg nu allerhande opdrachten te Parijs, Atrecht en elders uit te voeren : bruggen, dijken, paleizen, kerken enz. Sommige auteurs beweren zelfs dat hij er 500 optrok! Laten wij dit cijfer door 2, 3 of 5 delen, het blijft nog een hele prestatie vanwege deze eenvoudige Gentse volksjongen die het op vijftigjarige ouderdom reeds zo ver had gebracht dat hij één der aanzienlijkste posten mocht bekleden : Lodewijk XIV kon, in tegenstelling met een de Gaulle, ook de verdiensten en het talent van vreemdelingen op prijs stellen en naar waarde schatten, en in 1695 benoemde hij Franciscus Rooman tot algemeen opzichter van bruggen en wegen voor gans het koninkrijk, een titel die alle paleizen, ook dat van Versailles, wijd open liet gaan voor de Gentse Predikheer en hem bovendien een jaarwedde bezorgde die hij met evenveel vlijt als stiptheid en entousiasme aan het klooster van zijn Orde te Parijs en aan de Vlaamse Predikherenkloosters liet geworden.

Aldus is het, zij het dan nog onrechtstreeks, aan de centen van Lodewijk XIV te danken, dat te Maastricht, Mene en Gent, belangrijke bouw- en verfraaiingswerken konden worden uitgevoerd.

De Gentse Predikherenkerk had het tijdens de godsdienstige beroerten van de XVIe eeuw biezonder hard te verduren gekregen en mede door de ouderdom waren verschillende delen uiterst bouwvallig geworden.

Broeder Romanus maakte in 1728, zelf het ontwerp van een nieuwe toren en van het groot venster boven het hoogaltaar, dat algemeen beschouwd wordt als één van zijn fraaiste creaties.

Aldus reisde Broeder Romanus in die jaren van de ene stad naar de andere als een soort Sint-Niklaas die de oversten van de Predikherenkloosters overal een mooi geschenk in het schoentje legde en af en toe zelfs geduren-

de een paar weken ter plaatse kwam om een plan te tekenen, raad te verstreken of herstellingswerken te leiden.

Daarna trok hij opnieuw naar zijn klooster te Parijs, zijn hoofdkwartier waar nieuwe plannen en ontwerpen het licht zagen.

Franciscus Rooman die zeer goed kon tekenen, lijnen trekken en plannen opmaken, kon moeilijk met de pen over de baan, vooral wanneer hij een brief in het frans moest opstellen en zulks zelfs nadat hij sedert meer dan veertig jaar in de Franse hoofdstad had verbleven. Waarschijnlijk was hij de mening toegedaan dat stenen beter spreken dan woorden en had hij nooit een spraakkunst ter hand genomen; wij mogen dan ook in deze Gentenaar één van de voorlopers van het fonetisch schrift begroeten : "Au tres vertueus frère Antonius de lordre de st dominicq o couvent de mastric" schrijft hij bv. tot een medebroeder uit Maastricht!

Inmiddels was hij een oude, maar nog steeds even nederige en toegewijde man geworden : zijn loopbaan in Vlaanderen en in Frankrijk had ruimschoots voldoende moeten zijn om hem de blijvende erkentelijkheid van het nageslacht te verzekeren, doch hij had zich nooit willen opdringen, nooit zijn eigen naam aan het anoniemaat willen ontrukken. Hij stierf in het Dominikanenklooster te Parijs, op 7 januari 1735. Op het graf van de 98-jarige broeder, brachten de Predikheren een plaat aan die aan zijn voornaamste werken en opdrachten, o.m. de Pont-Royal te Parijs herinnert.

ONZE GENTSE KEUKENRUBRIEK (Vervolg)

Ter intentie van onze nieuwe leden herinneren wij eraan dat deze Gentse keukenrubriek oorspronkelijk verscheen (een 20-tal jaren geleden) in het nu verdwenen tijdschrift "Palmarès". De herpublicatie van deze rubriek gebeurt met de vriendelijke toestemming van Mevrouw Penen die dit blad destijds uitgaf. De tekst is van de gekende folklorist wijlen Richard Van Kenhoven. De geestige tekeningetjes zijn van de hand van François Zenner, alias FAF.

Oude keukenpiet is ziek en ligt in één onzer Gentse gespecialiseerde instellingen. Wat hem mankeert? Gaat het niet vragen aan zijn schoonbroer, broere Cies, die zijn mislukte vrijage maar nog altijd niet kan opeten en die u zal antwoorden (tot grote verontwaardiging van tante Mele) : is dat nu nog nen man om te gaan trouwen op zo'nen ouderdom? De waarheid is, dat

met die trouwpartij en die reis in het zuiden de maag van Keukenpiet wel een beetje te veel zal gekregen hebben van het goede en voeg daarbij dan een beetje last van de nieren, wat diabetes, wat asthma, kortom alle kwalen van de komende oude dag, alles samen voldoende om een Keukenpiet of welk ander ook, even in de "reparatie" te sturen. Hij heeft echter nog kans en geluk in zijn ongeluk. Ik heb nog nooit verteld wat ons tante Mele als bezigheid heeft (dat kwam ten andere nooit te pas).

Maar eigenlijk stond Meleke vroeger aan het hoofd van de keukeninstelling van het Ziekengesticht waar Keukenpiet nu zijn intrek genomen heeft en na haar zagezegd op rust gaan, wordt zij van tijd tot tijd nog gevraagd als toegevoegde hulp bij overlast van werk of ter vervanging van personeel dat vrijaf heeft (oh die moderne wetten!); en dat Meleke van die hulpdagen ruimschoots gebruik maakt om bij haar Keukenpiet te zijn, hoeft niet gezegd.

Zo kon ik, bij een bezoek aan nonkel 't Sjaok en tante Mele wel een en ander vernemen over de voeding van de zieken vroeger en nu.

Vroeger : Wel, zei Keukenpiet, vroeger was zulks buitengewoon eenvoudig. In de gestichten kreeg ieder dezelfde voeding. Een algemene stamppot speelde de hoofdrol. Die het eten kon en mocht deed mee. Punt. De zwakke of beterende zieken kregen wat jeugdbouillon, in betere gezinnen een beetje kip, een eitje (als men het hebben mocht) wat melk, en dergelijke zaken. Vóór de oorlog van 1914-1918 bracht men hier uit Bulgarië de plantjes binnen om zelf in de kelder de heilzame Yoghourt te kweken.

Wat is er van zo'n begin nu niet een ganse nijverheid te voorschijn gekomen!

Een kleine anecdote bracht Keukenpiet te pas om er op te wijzen hoe naïef de mensen toch soms waren in zake voeding.

Als kleine jongen, zo zei hij, mocht ik éénmaal in 't jaar met moeder, de tantes en de nichtjes, naar de boterboerin waarbij wekelijks op de Botermarkt de boter en eiers werden gekocht. De oude moeder van de boerin was maaglijdstster. Tussen de meege dragen geschenken was er een "syphon" het nieuwe soort spuitwater dat de "saffar" kwam te vervangen. Een wijnglas werd daar met alle mogelijke voorzorg uit gevuld als opperste heilmiddel

om “nen keer de maag te doen werken”. En de brave zieke stelde voor het vocht in een andere kan te vergieten om zo die kostbare fles te kunnen meedragen zodat zij niet zou gebroken geraken!

In de twee oorlogen : Speciale rantsoenen voor witte bloem, melk en melkpoeder, eieren en sommige andere spijzen werden voor de zieken uitgedeeld. Wij mogen ons de vraag stellen of zulks wel altijd op eerlijke wijze gebeurde.

Tussen de twee oorlogen : Wij zien het opbloeien van de huizen met de naturaprodukten, met de speciale spijzen in poedervorm, dikwijls uit Amerika geïmporteerd, vooral allerlei soorten brood en allerlei bloem, speciale suiker, enz.

Na de tweede oorlog : Nu krijgen we het groot succes : het dieet en de dieetwaren. Iedere zieke krijgt zijn dieet. De dokters en specialisten geven aan hun klanten ganse gedrukte lijsten met wat past en niet past, wat men eten mag en wat verboden is. In de scholen voor verpleegsters en aanverwante vakken komen zelfs speciale studiën voor het vormen van diëtisten. In apotheken en speciale huizen verschijnen hele reeksen waren voor allerlei ziekten waar dit en dat wordt in gesupprimeerd en geremplaceerd. Suiker

wordt vervangen door een minder nocief produkt. Allerlei lekkernijen die in de voeding zo'n rol zijn gaan spelen worden vervangen door even smakelijke en minder gevaarlijke zaken (Keukenpiet toont zo een ganse verzameling die men hem heeft meegebracht). Stel het u voor, er is nu brood zonder zout (de Joden hebben er al lang zonder gist), maar nieuw tussen het nieuwe, er is zelfs vlees zonder zout!

Oude Keukenpiet zou nog heel wat hebben verteld. Maar tant Mele deed hem zwijgen : hij had zich al te veel vermoeid. Toch besloot hij : “Al lig ik met mijn pikkels hier omhoog, toch heb ik, geloof ik, met mijn vertelsel mijn best gedaan!”

En ik moest eerlijk bekennen : ja!!

Het gebeurde zo : 't was gedurende mijn laatste bezoek aan Keukenpiet in het Ziekenhuis (de man is nu al een tijdje goed en wel terug thuis, gekoesterd door zijn Meleke en vooral door Oud Moetje) wij zaten met drie aan zijn bed, toen men hem zijn avondmaal (een paar lekkere schilletjes gestoofde kalfslever) binnenbracht. Ik zat mij al de hele tijd af te vragen of ik het zou aandurven het artikel van Palmares te vragen, toen hij er zelf van

begon. Weinig mensen, zo zei hij, weten wat goede gerechten, men kan maken (en onze grootouders mieken) met wat men in Frankrijk onder de laatste oorlog gewoon was als “abats” (afval) te betitelen. Men hield er daar een rare verdeling op na : er was telkens een dag van vlees en een dag van abats : die laatste werden, warm uit het dier, aan de man gebracht per gewicht, alles aan de zelfde prijs; men kocht een halve of een kwart kilogram lever, uier of maag, et voilà. ’t Zelfde gebeurde met de kiekens en de konijnen. Men kocht niet een half of geheel van die dieren : men hakte er gewoon op los en kocht... zoveel honderd grammen zoals het viel.

De zevende dag van de week was de dag van de vis (niet veel zaaks daar in Zuid-Frankrijk). Vis kreeg men mee naar huis ongekuist; paling ongestroopt (was ten andere zo goed als waardeloos en ook dun en mager); mossels moest men zelf aan de kar opensteken en men mocht, voor enkele franken, eten tot men hoestte (net als vroeger te Brussel op de Kapelleplaats)! En toen volgde zijn besluit : zo wij eens over die “abats” spraken. Ik ken tientallen lekkere bereidingen maar wij zullen ons vooral moeten beperken tot wat onze moeders het meest gereedmaakten en onze vaders het liefst aten.

Moetje meende te moeten opmerken dat haar man zaliger van een kieken altijd de maag en het “cultje” opeiste ondanks dat men beweerde dat het zwart puntje erin bitter en zelfs vergiftigd (?) was, en tante Mele, die graag haar belezenheid ten toon spreidde, sprak van de Monfreere van die oude zusters in dat verhaal van Sabbe “aan het Minnewater” die telkens hij ten eten werd gevraagd, konijn kreeg maar ieder keer het “koppetje” vroeg dat hij toch zo lustte.

R.V.

DE ROEP VAN DE STRAETE (in 1752)

Hoort gy lieden en wilt verstaen,
Wilt sondags naer den Kouter gaen
en zien wat dat er ommegaet,
zoo op de merkt als op de straet.
Vooreerst zoo hoort men roepen :
Kerrikol! kerrikol voor eenen stuiver en een pintje vol.

Nieuwe noten! Nieuwe noten!
Rijp en rond, twee stuivers ’t pond.

Citroenen! Citroenen om in den wijn te doen.
Oranjen die komen van Spanjen,
Van Spanjen, zoet in den mond,
Zoet in de mond tot in den grond.
Rieken ze niet, zoo zijn ze duer.
Schurre! Zeeschur! zeeschur! zeeschur!
T'uwen is ook vurten visch,
Gelijk den mijnen en anderen is.
Krabbe, zeekrab! Krabbe, zeekrab!
Fijne palink, Scheldepalink!
Die en dient ons niet kwalink.
Nieuwen harink! Pekelharink is zeer goed,
Die ons dikmaels drinken doet.
Gerenitjen, gerenatjen,
Met twee bruin oogskens, met zestien pootjens,
Met een bruin steertjen.
Gerenitjen, gerenatjen al versch.
Alle mosl; versche mosselen, al versch,
Al versche mosselen!
Groot en klein, die met slijk gemengeld zijn,
Al levens versch!
Al warem appels! al warem mê!
Al warme pataters! al warem mê!
Wilde keiremelk?
En wilde keiremelk?
En wilde blomkoolen?
En hebde niet van doen?
Moette niet wat koopen,
Savooien of ramenasten?
Sint Jacobs peeren lekker en murrewé!
Dertien om een oortjen!
Sla! wie mijn laetste klutseken?
Half om niet!
Moette niet wat koopen?
Sla! wie koopt er nog wat?
Joanne, koopte gij niet?
Wortels of pasternakelen?
En hedde niet van doen?
Moet gy niet wat koopen?
Al warem wafels, al waremê!
Nieuwbakken anijssnê,
Een rot om een oortjen!
Al warem wafels, al waremê!

Brandend heet! al heet, al heet!
 Hedde geen asschen te koop?
 Wilde sulferpriemen hên?
 Wilde krieken of kersen?
 Genevers of aelbessen?
 Wild' eerdbesiën?
 Leikaes! Wallekaes! Belsche kaes!
 't Zijn heetekoeken, 't zijn heetekoeken!
 Die zijn zeer goed, dat is zeer goed,
 Dat de tanden niet zeer en doet.
 Allemenakken nieuw!
 Eija! Schoene, ja.
 Allemenakke nieuw!
 Allemenakke van papier!
 Wilde niet koopen, zeirt van hier.
 Hedde geen matten van doen?
 Meremot en vie!
 A la curiosité!
 La pièce curieuse!
 Ouwe manden te vermaek!
 Kammen en bril!
 Keetlap! Potlap! Panlap!
 Hedde geen ouwe schoens te koop?
 Kwae kleeren of lijnwaet?
 En maekt u daerom niet kwaed,
 Want het op een einde gaet.
 Tien is de klok. Tien is de klok!
 Vrienden, ziet hier tot een besluit :
 Kiest van al het best hier uit,
 Want het op een einde gaet,
 Dat er op de straete ommeget.

GENT 1752

Dit lied is ontleend aan het werk "Oude en Nieuwe Liedjes" door F.A. Snellaert. (Tweede vermeerderde uitgave, met begeleiding voor piano door L. Hemelsoet) Gent 1864. Snellaert deelt ons nog mede : "De Roep van de Straete was in 't bezit eener aanzienlijke gentsche familie, thans te Brussel gevestigd. Uit zuivere vlaamschgezindheid werd dat gezang mij ter uitgave medegedeeld".

"De Roep van de Straete" is een driestemmig lied met een partij voor de altus, de tenor en de basso. De tekst is de partij voor de altus. In de partij voor de tenor en de basso komen nog enkele andere straatkreten voor.

Scheldeblieken! al levend versch;
Wilde soetemelk?
Roode kolen of schusseneelen?
Andivie of sildery?
Al warme taerten, al waremê.
Hedde geen vodden?
Schaersliip! Schaersliip!
Hedde geen tijke van doen?
A la lanteirne magie!
Hedde geen ouw bleinen of rokkelijven te verkoopen?
Hedde geen oud ijzer?
Kwae koper of lood?
Fusieken of degens?
Kannen te dekken, of lepels te gieten?
Ouw stoelen te vlechten!
Kaef vaeg! Schuerzand!

We willen de raad geven de tekst nog eens in het Gents dialect te herlezen. Het lied brengt ons een beeld van het straatleven te Gent in de 18e eeuw. Tussen de beide oorlogen kon men nog enkele straatventers aantreffen : de zandboer (meestal van Heusden), de schareslijper, de opkoper van “vodden en beenen”, de ketellapper, de stoelvlechter, de mosselboer, de leurder met “kerrekollen, makrons en hard eiers” en nog wel enkele andere straatventers.

M. van Gent

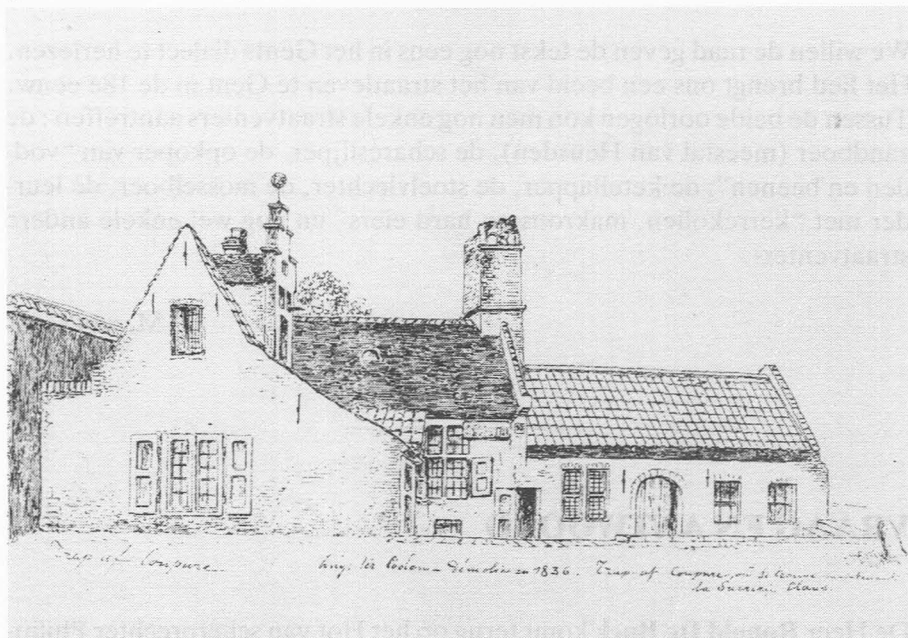
VRAAG EN ANTWOORD

De Heer **Ronald De Buck** komt terug op het Hof van scherpreechter Philippe Hamel. Hij schrijft :

In zijn reaktie (G.T. 1984 nr. 5 p. 337) op mijn vraag (G.T. 1984 nr. 3 p. 202) oppert dhr. Van Wesemael de veronderstelling dat het “Hof van Philippus Jacobus Hamel de plaats geëffend heeft voor het latere Casino. Welnu, hiernaast ziet u een schets van de hand van Armand Heins van het “Huys ter Koolen” waar achter het zogenaamde “Hof” van onze Gentse scherprechter gelegen was. Het paaltje rechts op de afbeelding duidt op een

hoek, meer bepaald de hoek van de Coupure met de Iepersteeg (zie plan Goethals dd. 1796 in het D.C. verkrijgbaar). Inderdaad, Frans De Potter schrijft in zijn "Gent van den oudsten tijd tot heden" het volgende :...het "huis ter Koolen", anders gezegd "Trap af", tamelijk breed doch slechts van eene verdieping. Zijnen eersten naam kreeg het omdat boven het dak eene spil te zien was met eene grote kool er boven. Het maakte den westhoek uit van de Iepersteeg en behoorde vóór het delven des kanaals aan de Bijloke, en stond op het uitgestrekte plein, hetwelk vroeger het Bijlokeveld heette. Het huis ter Koolen werd in 1836 afgebroken om plaats te laten aan de suikerraffineerderij van J.B. Claus...

Overigens wanneer men in de advertentie van 12.5.1785 de woonplaats van de weduwe Hamel aanduidt met de zin "aen de Coupure in den Akker" dan wordt hier Ekkergerm bedoeld en niet de Akkerstraat. Of onze scherprechter ook in zijn "Hof" woonde blijft echter een open vraag, gezien geen enkel stadsplan uit die tijd een afbeelding weergeeft van een woonhuis gelegen "achter het Huys ter Koolen".

Het "Huys ter Koolen", anders gezegd "Trap af" : Bij het graven van de Coupure werd een deel van "den Akker" (Ekkergerm) opgehoogd. Daardoor moest men trapaf naar dit cafeetje dat in het begin van de 19de eeuw bekend was voor zijn uitstekend bier en vriendelijke bazin (Ontleend aan de Gentenaar dd. 21.8.81).

Antwoord van de Heer **J. De Vriendt** op de vraag van de Heer **J.P. Fobe** (G.T. 1984 - nr. 5 - p. 338)

De Heer Jan-Baptist Hellebaut, de laatste gentse primus perpetuus is, niet

in 1829, doch wel op 27 oktober 1819 te Gent overleden. Hij heeft zeer vele afstammelingen nagelaten.

Ik verwijs de heer Fobe naar het zeer interessant artikel over de primus Hellebaut en zijn afstammelingen verschenen in januari 1970 in Oost-Vlaamse Zanten en geschreven door Gerard Simons.

Een achter-kleinzoon van de primus Hellebaut, Albert Hellebaut, werd luitenant-generaal in het Belgisch leger en minister van Landsverdediging. Een dochter van Jean-Baptiste Hellebaut, Angélique, huwde met Hippolyte Rolin, die ook minister werd (zie Biographie Nationale, deel 19, blz. 826). Van dit paar stamt de Gentse familie Rolin, onder meer Gustave Rolin-Jacquemijns, minister, raadsheer van de koning van Siam; Albert Rolin, professor aan de Gentse universiteit; Edouard Rolin-Jacquemijns, minister, voorzitter van de Academie van Internationaal Recht; Henri Rolin, voorzitter van de Senaat en staatsminister.

Een kleindochter van Hippolyte Rolin huwde met een Waelbroeck (Genteenaar). Haar afstammelingen zijn allen zeer intellectueel begaafd en bekleeden zeer hoge positie's zowel in België als in het buitenland in verschillende wetenschappelijke diciplines. Deze familie is mij zeer goed bekend, daar mijn zuster door haar huwelijk verwant is met de familie Waelbroeck.

Het is een zeer merkwaardig fenomeen dat zovele nakomelingen van de Gentse primus Hellebaut intellectueel zeer begaafd zijn, en dit op alle domeinen. Ook de jongste generatie, die thans nog aan het studeren is, geeft blijk van veel begaafdheid.

LEZERS SCHRIJVEN ONS

De Heer **Rudy Chatelet** uit Gent schrijft ons :

In het tijdschrift "Ghendtsche Tydinghen" nr. 5 jaargang 13 (15 september) staat er een artikel in verband met het "Koninklijk Gents Mannenkoor". Mijn grootvader Daniël Chatelet geboren te Poperinge 23.9.1902 (woonachtig te Gent vanaf 1921) en overleden te Gent na een langdurige ziekte op 22.12.1956 was vele jaren lid van het "Koninklijk Gents Mannenkoor". Daarom ben ik zo vrij u enkele fotocopies te laten geworden van foto's en één van een brief over deze koorzangmaatschappij. In totaal zijn er in het privé-archief (het privé-archief van de familie Chatelet en aanverwanten begint vanaf ±1880) 14 foto's bewaard met betrekking op deze zangmaatschappij. Op de Afb. 6 eerste rij derde van rechts zit mijn grootvader

(Daniël Chatelet) met armband, deze armband met stempel "Les Ouvriers Réunis", is nog steeds in het bezit van de familie.

KONINKLIJK GENTS MANNENKOOR

"CHORALE ROYALE GANTOISE"

GENT - GAND

Voorteen : « DE VERENIGDE WERKLIEDEN »
Acht : « LES OUVRIERS RÉUNIS »

Onder de Hoog Bescherming van Z. M. de Koning — Sous le Haut Patronage de S. M. le Roi

Kenspreuk :
« Kunst en Liefdadigheid »

Devies :
« Art et Charité »

Gesticht de 26 Juli 1848
Fondée le 26 juillet 1848

Bekomen onderscheidingen :
Distinctions obtenues :

Brugge 1850 - Gent 1850 - Brussel 1852
Arras 1853 - Brussel 1875 - Liège 1877
Antwerpen 1926 - Amsterdam - Paris 1912
Frankrijk 1928

Paris (Nanterre) 1932 :
Grand concours international,
1er Prix d'Excellence, 1er Prix d'Honneur
Coupe de « Journal de Paris »

Genève 1934 :
Grand concours international,
1er Prix d'Excellence avec les Méditations
du Jury et de l'Écouteur - 1er Prix d'Honneur
avec Méditations du Jury,
Coupe de la Ville de Genève

Hagen-Haxe (Westfalen) 1951 :
Größe internationale wedstrijd,
Gouden Medaille der Regeringspresident
(Hoogste Prijs aller Afdelingen)
Größe Prijs der Stadt Hagen,
Amerikaprijs.

Opgeleids Koor : 1er Prijs van uitvoering
met gelukwensen van de Jury
en van de loonrichter,
Koor naar Keuze : 1er Prijs
Volksliederen : 1er Prijs
1er Dirigentenprijs

Gent 1955 :
Provinciaal Tornooi van Oost-Vlaanderen
Reeks manschappen,
Hoogste onderscheiding.

Ere-Voorzitter : De Heer Graaf Carl de Kerchove de Denterghem
President d'Honneur : M. le Comte

Onder-Ere-Voorzitter :
Vice-Président d'Honneur : M. Evariste De Bouvre

Aan de Familie Chatelet

By de algemene vergadering
van Landuy leestleden hebben we het opytig
heer gaan vernemen van onze vriend Daniël.
Het Bestuur en al de leden hebben we de
opdracht gegeven te onze oprecht deelne-
mingaan te bieden.

Onze vriend Daniël is altijd
we getrouw lid geweest van onze Zangvereniging, en we
zijn ontvuld dat het met zijn ziekte heeft geweest die hem
de laatste jaren niet meer toegelaten heeft by ons te zijn
want Daniël was n voorbeeld voor ons van stichtheid en toe-
nyding voor zijn ebaatschappij en daarom betreuren we het
heengaan van onze vriend Daniël, het leven gaat verder

Lokaal : « ARCA » Hoogpoort, 42, GENT

Local : « ARCA » Hoogpoort, 42, GENT

• GENT •

• GAND •

Telefoon : 25.18.60

Telephone : 25.18.60

• P. C. R. : 3240.28

• C. C. P. : 3240.28

Brief daterend van begin 1957 gericht aan de familie Chatelet. Interessante inlichtingen zijn weer te vinden in de gedrukte tekst van het briefhoofd.

Een van onze leden die zijn brief ondertekent "Gwijde van Gent" schrijft ons :

Telkens ik ergens een poging zie om het gents in een geschreven tekst weer te geven, heb ik een gevoel van onnauwkeurigheid. Het is inderdaad niet gemakkelijk de gentse klanken in woord te brengen. Maar elke taal die men schrijft is in feite het resultaat van een overeenkomst. Iedereen weet, als men de letter a ziet, hoe men dit moet uitspreken. Eenmaal dus een fonetische overeenkomst bereikt is, weet eenieder hoe men de "tekens" (letters) moet uitspreken. Deze tekens (letters) moeten toch ook ergens een overeenkomst met het gesproken woord vertonen. Een dergelijke fonetische overeenkomst bestaat nog niet voor het gents. Zie bvb. de gentse uitspraak voor woorden, zoals water, vader enz...

Velen voegen hier een "o" bij de a. Zie de affiches onlangs nog op vele stadsmuren : Giel Gent stoat er in... Deze fonetische schrijfwijze geeft m.i. onvoldoende weergave van de i klank die duidelijk te horen is in de woorden.

Een weergave van de gentse "a" klank als oi zou teveel aan de franse uitspraak, zoals in moi, doen denken en zo klinkt onze gentse "vader" dan ook niet. Blijft dan maar één optie meer over : een nieuwe, tothiertoe in de taal niet aanwezige weergave bvb ö, ä, of iets dergelijks. Ik stel voor het teken "oi" te gebruiken, enerzijds om de duidelijk te horen i klank naar voor te brengen, maar ook om de oi klank zoals hij in het frans bestaat te benadrukken en te verzwaren, wat dan de gentse uitspraak zou benaderen.

Eveneens zou ik graag terugkomen op de tekst in het gents verschenen van de hand van de heer R. Coppejans en dié even in mijn versie van het gents weergeven, hopen dat de heer Coppejans mij dit niet kwalijk neemt. Hier gaan we dus.

"Veur den oorlog van viertiene, weundegekik in de Galgeberge op den Meulesteedsesteenweg zust veurbai het Stinkkot. Iederen ovend oïst nie te kewd was zaten wai plat op ons gat op 't plankier noïr vertelsels of sloeberdaraaien te luisteren. Prost, nen goeien giestighoïrd gaf op nen kier 't zaine ...klein Tuurke kwam tchiepend bai zain moeder binnengeluupe en al snokkend zait ai : Ma, die jongens uit de Moeiteweerd zeggen dak ik en woïterhuufd hen. Ta ta ta zai zain moeder geluufd da toch niede, schieteruit me te tchiepen en luup bai Boerke veur mai en breng ien schoole petoïters mee, get hier nen alven boïrd en verliest den overschot-nie! 't klein Tuurke was al an de deure oïst ta hem ommekierde om te vrooge "Ma woïr moekik zin doen? Doeze in eu meutze manneke". Der wird gelachen moïr 't was taid veur ons te goïn wassen en noïr onzen tram te goïn".

Wat denken andere lezers over "fonetisch gents".

Onze trouwe medewerker **M. Van Wesemael** maakt ons het volgende briefje over :

Ons actief medelid, de heer **David Maes**, was zo vriendelijk op mijn artikel handelend over de Abdij van Oosteeklo positief te reageren. In kwestieus artikel is er sprake van abdis Anna de Pottelsberghe. Ik nam mij de moeite niet om iets meer over die dame te weet te komen. De heer Maes die zich danig aan de van Pottelsberghes interesseert, deed dit in mijn plaats. Ik laat hem dus zonder dralen aan het woord :

Anna van Pottelsberghe was niemand minder dan de bastaarddochter van Lieven van Pottelsberghe (zie GH. T. 1984 nr. 4 : Lieven van Pottelsberghe en de Rokerels). In het eigenhandig geschreven testament van L.v.P., dd. 31 maart 1531 en aangevuld op paasdag (9 april) 1531 staat : 'vrouwe Anna van Pottelsberghe, mijne natuerlicke dochtere, religieuze toosteecloo'. Hij bedacht haar bij deze gelegenheid met een lijfrente van 3 pond groten jaarlijks, die hij gekocht had op de stad Dendermonde : 'om huere cleene necessiteyten mede te coopen'.

Die Lieven is ons niet onbekend. Wel integendeel. Hij en zijn vrouw Livina de Steelant waren het die het Alynshospitaal in 1513 lieten herstellen en uitbreiden. Hun portretten, (panelen van 43cmx33,5cm), toegeschreven aan G. Hoorenbaut, sieren ons Museum voor Schone Kunsten.

OPROEP AAN ONZE LEZERS

Om te kunnen voldoen aan de talrijke vragen naar oude nummers van ons tijdschrift "Ghendtsche Tydinghen", doen wij beroep op uw medewerking om afstand te doen van nummers of jaargangen die niet meer worden gebruikt.

Een overeen te komen vergoeding voor deze vriendendienst kan desnoods overwogen worden.

De inlevering gebeurt op het Documentatiecentrum (Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amandsberg), alle zondagen van 10 tot 12 u.

Het D.C. is gesloten op feestdagen en in de maanden juli en augustus. Wij danken u vooraf voor uw geste.

De bibliothecaresse,
Mevr. Van Geluwe-Eggermont A.

VORIGE JAARGANGEN VAN "GHENDTSCHÉ TYDINGHEN"

Nog verkrijgbaar tot uitputting van de voorraad :

Jaargang 1973 nrs. 11-12

1976 nrs 2-3-4-5-6

1977 nrs 2-3-4-5-6 + volledige jaargangen

1978 nrs nihil

1979 nrs 1-2-3-4-5 + volledige jaargangen

1980 nrs 1-2-3-4-5 + volledige jaargangen

1981 nrs 1-3-4-5-6 + volledige jaargangen

1982 nrs 2-3-4-5-6 + volledige jaargangen

1982 Register op de jaargangen 1 tot 10 (speciaal nr)

1983 nrs 1-2-4-5-6 + volledige jaargangen

1984 nrs 1-2 + volledige jaargangen

Prijs per afzonderlijk nummer 50fr

Prijs per volledige jaargang 250fr

Gentse stadstrams en -bussen (Lode Hoste)

Prijs per boek : lid (250fr) - niet lid (350fr) + port 30fr.

Tijdschrift en/of boek kunnen afgehaald worden elke zondag, van 10 tot 12 u, in het Documentatiecentrum (behalve in juli en augustus en wettelijke feestdagen).

Portkosten bij betaling op postrekening :

Tot 2 nrs 13fr

Tot 4 nrs 26fr

Vanaf 5 nrs 40fr

Volgende heruitgaven zijn nog verkrijgbaar :

- Plattegrond Gent 1641 uit 'Flandria illustrata'

(1ste uitgave door Hondius) 100fr

- Plattegrond Gent 1796 door Goethals

(identiek aan origineel) 100fr

Plattegronden dienen afgehaald te worden in het Documentatiecentrum (geen postverzending)

De Bibliothecaresse,
Van Geluwe-Eggermont A.

AANVULLENDE LEDENLIJST

2181. Claessens L., Nieuwe Steenweg 188, 8420 De Haan
2182. Demoyer, Sint-Lievenslaan 88, 9000 Gent
2183. Mw Podevyn J., Oranjerielaan 18, 9910 Gent (Mariakerke)
2184. Boone R., François Van Impelaan 79, 9040 Gent (Oostakker)
2185. Leeman M., Cornelis Sheyssonestraat 22, 9000 Gent
2186. Mej. Lormans G., Drie Sleutelsstraat 21, 9820 Gent (Sint-Denijs-Westrem)
2187. Mw Beets L., Kursaal Oosthelling 10-b15, 8400 Oostende
2188. Winsel R. p.v.b.a., Dampoortstraat 57, 9000 Gent
2189. Van Severen, Gentse Aardeweg 26, 9030 Gent (Wondelgem)
2190. Popijn E., Oude Houtlei 39, 9000 Gent
2191. Oijen A., Jozef Vercouilliestraat 13, 9219 Gent (Gentbrugge)
2192. Mw Verpoest-Vermeire A., Antoon Catriestraat 66, 9810 Gent (Drongen)
2193. De Rijcke E., Jef Vander Meulenstraat 32, 9219 Gent (Gentbrugge)
2194. Mw Goethals-Chrytens, Brusselsepoortstraat 29, 9000 Gent
2195. Van Hecke A., Adolf Papeleupark 84, 9218 Gent (Ledeberg)
2196. Wulteputte E., Zandvoordestraat 76, 9710 Gent (Zwijnaarde)
2197. O.C.M.W. - Dienst Archief, Onderbergen 86, 9000 Gent
2198. Mej. Pattin M., Reginald Warnefordstraat 119, 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
2199. Van der Borgh J., Krommepopulierstraat 18, 9910 Gent (Mariakerke)
2200. Daluwein, Sint-Veerleplein 2, 9000 Gent
2201. Ost E., Wondelgemstraat 27, 9000 Gent
2202. Sint-Bavohumaniora, Reep 4, 9000 Gent
2203. Goethals W., Heilig-Hartstraat 46, 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
2204. Vanhogaerden F., Aan de Bocht 3, 9000 Gent
2205. Van de Walle A., Jozef Plateaustraat 14, 9000 Gent
2206. Verbeke J., Verschansingsstraat 42, 9910 Gent (Mariakerke)
2207. Schmid F., Bosstraat 36, 9810 Gent (Drongen)
2208. Mulder J., Rijsenbergstraat 222, 9000 Gent
2209. Mw Verhooosele Fr., Rollebaan 101, 9250 Oosterzele
2210. Devos J., Schoolstraat 7, 9259 Oosterzele (Moortsele)
2211. Martens A., Egelstraat 37, 9030 Gent (Wondelgem)
2212. Van der Stuyft, Bellevuestraat 30, 9218 Gent (Ledeberg)
2213. Mw Savonie D., Duifhuisstraat 46, 9000 Gent
2214. Vandenhout Fr., Herman Teirlinckstraat 12, 9040 Gent (Oostakker)
2215. Dr Mathieu J., de Broquevillelaan 55-b15, 1200 Brussel
2216. Demaeyer J., Justus Lipsiusstraat 18A-b18 3000 Leuven
2217. Van Moerkerke J., Herfststraat 37, 9000 Gent